

TÜRK HALK HEKİMLİĞİNDEKİ OCAK ÇEŞİTLERİ

Ocaks (Folk healers) in Turkish Folk Medicine

H. Volkan Acar¹

1.Doç. Dr., Sağlık Bilimleri Üniversitesi Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Anesteziyoloji ve Reanimasyon Kliniği
Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tıp Tarihi ve Etik AD Tıp Etiği ve Tarihi Programı

ÖZ

Türk halk hekimliği, binlerce yıllık bir kültür mirasının önemli bir parçasıdır. Büyük çoğunluğu Orta Asya'dan getirilen uygulamalardan oluşan Türk halk hekimliğinin temel kurumu ocaklardır. Ocaklar uygulamalarında uzmanlaşmışlardır, bazıları sadece tek bir hastalık/rahatsızlığın tedavisiyle uğraşırken, bazıları farklı hastalıklara sahip hastaları kabul ederler.

Bu derleme halk hekimliği ve folklor alanındaki doktora tezleri, yüksek lisans tezleri, bilimsel toplantı bildirimleri ve kitaplar incelenerek oluşturulmuş ve halk hekimliğinde mevcut ocakların isimleri, buldukları yöreler ve başlıca uygulamalar hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır. Makalenin ilk bölümü ocaklar hakkında genel bilgiye, ikinci bölümü halk hekimliği tedavilerine, son bölümü de ocak isimleri ve uygulamalarına ayrılmıştır. Sonuç olarak, halen halk hekimliği uygulamalarını sürdüren 150 civarında ocak çeşidinin bulunduğu ve bunların bazı ortak özelliklere sahip olduğu görülmüştür.

Anahtar sözcükler: Halk hekimliği; Ocak/ocaklı; Hastalık

ABSTRACT

Turkish folk medicine is an outstanding part of a thousand years cultural heritage. The main structure of Turkish folk medicine which was consisted from practices that the majority brought from Central Asia was ocak. Ocaks are specialised in their practices and some treat only one kind of disease/discomfort while others accept patients with different diseases. There are nearly 150 kinds of ocaks performing folk medicine practices.

This review is formed by reviewing doctoral dissertations, master's theses, scientific meeting presentations and books of folk medicine and folklore, and it is aimed to give knowledge about ocak names, the places where they stand and primary therapeutic applications they use. The first part of article is about general information about ocaks, while the second and third parts are about treatments of folk medicine and ocak names and applications, respectively. As a result, it has been seen that approximately 150 kinds of ocaks dealing with folk medicine applications exist, while some of them has common features.

Keywords: Folk medicine; Ocak/ocaklı; Disease

Giriş

Halk hekimliği, dünya üzerindeki hemen hemen her toplumda uygulanagelen geleneksel tanı ve tedavi yöntemlerini içinde barındırmaktadır. Bu yöntemler kültürel, coğrafi ya da ekonomik koşulların etkisiyle toplumlar arasında farklılıklar gösterebilir. Türk folklorunun önemli araştırmacısı Pertev Naili Boratav halk hekimliğini şöyle tanımlar: *"Halkın, olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne halk hekimliği diyoruz"*.¹ Bu tanımdan yola çıkıldığında, binlerce yıllık Türk kültür mirasının önemli bir parçası olan halk hekimliğinin de çok geniş kapsamlı bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir.

Bu derlemede, ülkemizde gerçekleştirilmiş olan halk hekimliği çalışmaları taranmış ve halen mevcut olan ya da geçmişte kalmış ocak çeşitleri, buldukları yöreler ve bu ocaklarda başvurulan başlıca tedavi uygulamaları hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır.

Lokman Hekim Dergisi, 2017;7(2):54-72

Geliş Tarihi - Received: 31.01.2017; Kabul Tarihi - Accepted: 05.04.2017

İletişim - Correspondence Author: H. Volkan Acar, Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Anesteziyoloji ve Reanimasyon Kliniği – Ankara Training and Research Hospital, Department of Anesthesiology and Reanimation, Ankara – Türkiye, hvacar@yahoo.com

Bu makale ile öncelikle modern tıbbi terminolojide tam karşılığı bulunmayan bazı rahatsızlıkların/hastalıkların halk dilinde nasıl kullanıldığı ve bunlar için ne tür uygulamalara başvurulduğu ortaya konacaktır, ki bu da sağlık çalışanları için aydınlatıcı olabilir. Daha önemlisi, bazıları aynı ya da birbirine benzer isme sahip ocakların ve ortak uygulamalarının farklı yörelerde bulunduğu saptanmış olması, halk hekimliğinin ortak bir kaynaktan beslendiğini göstermeye katkı sağlayabilecektir. Bu sayede, Orta Asya tıbbi uygulamaları ile Anadolu tıbbi uygulamaları arasındaki benzerlikleri inceleyecek yeni çalışmaların gerçekleştirilmesi sağlanabilir.

Makale, üç ana bölüm halinde yapılandırılmıştır. Öncelikle ocak kavramı üzerinde durulacak, daha sonra halk hekimliğinde uygulanan tedavi yöntemleri hakkında bilgi verilecektir. Üçüncü bölüm ise ocaklara ayrılmıştır. Bu bölümde farklı kaynaklardan derlenen ocak çeşitleri alfabetik sıra ile listelenecek, hangi ocağa hangi tür yakınmaları olan hastaların başvurduğu, bu ocakların hangi yörelerde bulunduğu ve bu ocaklarda uygulanan başlıca tedavi yöntemleri açıklanacaktır.

Çalışma için doktora tezleri, yüksek lisans tezleri, bilimsel toplantı bildirileri ve folklor alanında yazılmış kitaplardan yararlanılmıştır.

Ocak kavramı

Türk halk hekimliğinin temel kurumu ocaklardır. Ocak sözcüğü temel anlamı dışında, “dedelerden beri belirli bir hastalığı iyi ettiğine inanılan aile” ve “halk hekimliğinde bir önceki kuşaktan el verme suretiyle aktarılan bilgileri kullanarak belirli bir şikâyeti veya hastalığı iyileştirdiğine inanılan aile” anlamlarına da gelmektedir.²

Bazı kaynaklara göre, ocaklık uygulamaları ile İslamiyet öncesi Orta Asya Türk toplumlarındaki Şamanizm uygulamaları benzerlikler göstermektedir.³ Özel ve gizemli bir kudreti olduğuna inanılan ve şaman olarak bilinen bu insanlara Türk dillerinde kam, ham, baksı, bahşi, ozan ya da oyun gibi isimler verilmektedir. Kamlar sahip oldukları bu güç nedeniyle hastaların bedenlerindeki kötü ruhları ve bunların zararlı etkilerini kovabilirler. Dolayısıyla kamların hem koruyucu hem de tedavi edici görevleri bulunmaktadır.³ Ocaklarda halk hekimliği uygulamalarını gerçekleştiren kişilere ocaklı denir; ocaklı olma ise, bir ocak ailesine mensup olma durumunu belirtmektedir. Orhan Acıpayamlı'nın ifadesiyle “Türk halkının hakiki doktoru olan ocaklılar, Orta Asya şamanının bugüne ulaşmış şeklidir”.⁴ Türklerin Müslümanlığı kabul etmesiyle kamların dini yönünü din adamları devralmış, tıbbi işlevleri ise ocaklılar tarafından yürütülmeye devam etmiştir.⁵ Ocaklılar çoğu zaman, hastalardan para almazlar ve büyük çoğunluğu kadındır. Ocaklı olma, nesilden nesile geçen bir özelliktir ve el verme ya da nefes verme yoluyla genelde çocuklara, torunlara ya da yeğenlere geçer.⁶⁻⁹ Bazı yörelerde ocaklı sülalesinin devamının sağlanması için erkek bir başka erkeğe, kadın da kızına el verir.¹⁰ Burada el verme ocaklığının iznine tabidir ve temel koşul, ocaklığın eline güvendiği ve kendisinden sonra bu işi sürdürebileceğine inandığı bir kişi olmasıdır.^{9,11}

Ocaklıların usta-çırak yöntemiyle öğrendikleri uygulamalar arasında tanıya yönelik işlemler, tedaviye yönelik işlemler ve koruyucu önlemler bulunmaktadır.

Halk Hekimliğinde Tedaviler

Yukarıda da belirtildiği gibi ocaklar, Türk halk hekimliğinin temel kurumudur. Bu ocaklar aracılığıyla halk hekimliğinde uygulanan tedavi yöntemleri altı başlık altında incelenebilir:¹²

- 1- İrvasa (irasa, urasa, uğrasa, oğrasa). Bunlar hastayı psikolojik olarak etkilemeyi amaçlayan, doğrudan doğruya vücutla ilgili olmayan psişik nitelikli sağaltmalardır.
- 2-Parpılama (parpılma, parpilma, darpılama, parpullama, parpulma). Hastalığa neden olan kötülüğü dışarı atmak için vücudu keserek, dağlayarak, delerek veya vurarak gerçekleştirilen uygulamalardır. Bununla ilgili örnekler arasında başı ustura ile çizmek, dilin altını kesmek ya da çizmek ve sülük vurmak gibi yöntemler sayılabilir.
- 3-Kutsal sayılan yer ve zamanlarda, okunarak, dini boyut kazandırılarak, yapılan sağaltmalar. Yatırda sanduka çevresinde üç defa dolaştırmak, dolunay sırasında okunmuş kaptan su içirmek, üç kez dua okunmuş ekmeğe yedirmek gibi örnekler, bu kapsamdaki yöntemler arasındadır.
- 4-Bitki kökenli ilaçlar. Her tür bitkisel kaynaklı ürünün, zaman zaman sihri ve dini boyutta da uygulanmasıyla gerçekleştirilen sağaltmalardır.
- 5-Hayvan kökenli ilaçlar. Farklı hayvanlara ait safra, göbek bağı, post, tüy, iç yağı, kan, idrar vb. ürünlerin kullanılmasıyla gerçekleştirilen uygulamalardır.
- 6-Madensel ilaçlar. Bu amaçla altın, gümüş, bakır, civa, taş, toprak, maden suyu ve çeşitli doğal maddeler (tuz vb.) kullanılabilir.

Ocak çeşitleri

Uygulamalarında ocaklıların kendi içlerinde özelleştikleri gözlenmektedir. Yani her ocaklı her hastalıkla ilgilenmez ve her tür halk hekimliği tedavisini uygulamaz. Bazı ocaklılar sadece tek bir hastalığın ya da rahatsızlığın tanı ve/veya tedavisiyle ilgilenirken, bazıları birden fazla rahatsızlığa müdahale ederler. Bazen de bir ocaklı tek bir tedavi yöntemini uygulamaktadır ama o tedavi yöntemi birden fazla rahatsızlık için geçerli kabul edilen bir tedavi yöntemi olabilmektedir. Buna örnek olarak kurşun dökme ocağı verilebilir.^{8,9}

Anadolu dışında İran'da¹³ ve Azerbaycan'da¹⁴ da tedavi ocakları bulunmaktadır. Örneğin Güney Azerbaycan'daki Kurt Baba/Kuduz Ocağı'na kuduz hastaları götürülüp bir gece orada kalmaları sağlanır.¹⁴ Ayrıca herhangi bir hastalığı olmayanlar da yılda bir defa burayı ziyaret ederek kurban keserler. Kerkük'te de sarılık ocağı ve farklı hastalıklar için gidilen İmam Hasan Ocağı vardır.¹⁵

Tedavi ocakları Türkiye'nin tüm yörelerine yayılmış durumdadır. Günümüzde sayıları azalmış olsa da, geçmişte hemen her yerleşim biriminde çeşitli ocaklar bulunmaktaydı. Örneğin 1950'li yıllarda nüfusu 20.000 civarında olan Tokat'ın Zile ilçesindeki ocak sayısının 20'ye yakın olduğu bildirilmektedir.¹⁶ Özel herhangi bir isim taşımadan birden fazla hastalık için tedavi yöntemlerini uygulayan ocaklar olduğu gibi (Erzurum Bayram Hoca Ocağı¹⁷, Kangal Şifalı Pabuç Ocağı¹⁸, Kangal Derdiment Ana Ocağı¹⁸, Çayıralan Hatip Ocağı¹⁹), sadece belli bir hastalığa ya da belli bir uygulamaya özgü ocaklar da bulunmaktadır. Bu tür ocakların isimlendirmesinde esas alınan, ya hastalığın kendisi ya da uygulanan tedavinin niteliği olmaktadır. Örneğin kuduz ocağı,⁹ sarılık ocağı^{6,8,9} ve kabakulak ocağı^{9,18} gibi ocaklar, ilgilendikleri hastalığın adını almışlardır. Dağlama ve alazlama ocağı,⁸ kurşun dökme ocağı⁶ ve yakı ocağı²⁰ gibi ocaklar ise gerçekleştirdikleri uygulamaların adıyla anılmaktadırlar. Bazı ocakların isimlendirmesinde ise yakın dönemde elde edilen tıbbi bilgilerden etkilenildiği dikkati çekmektedir. Bel fitiği ocağı,²¹ guatr ocağı²² ve romatizma ocağı²³ gibi ocak isimleri, bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Türkiye'nin farklı yörelerinde farklı semptomlar/hastalıklar/tedaviler için başvuru ocak çeşidinin 150'den fazla olduğu görülmektedir. Bu alandaki araştırmalar aracılığı ile saptanabilen ocaklar aşağıda listelenmiştir.

Listelenen ocak isimleri alfabetik sıraya göre düzenlenmiş ve o ocağa hangi tür yakınmaları olan hastaların götürüldüğü açıklanmıştır. Ocak isimleri, yakınmalar ve uygulamaların çok büyük çoğunluğu tıbbi terminolojiyle uyumlu olmadığı için, bunların ocaklıların anlatımıyla ifade edilmesi uygun görülmüştür ve italik yazımlar alıntı yapılan kaynaklardan yapılan aktarımlardır. Makalenin asıl konusu ocaklarda gerçekleştirilen uygulamalar değildir, bu nedenle de değişik yörelerdeki farklı tedavi uygulamaları ayrıntılı olarak aktarılmayacaktır. Ancak bir fikir vermesi için, her bir ocak için yalnızca örnek uygulamalar verilecektir.

Ağız kabarması ocağı – Denizli'deki bu ocağın ilgilendiği hastalık hakkında bilgi yoktur. Uygulama ise şöyle anlatılır: *“el benim elim değil, Fatma anamızın eli” diyerek önce tuzu alırım, senitten kazıma unla karıştırırım. Yedi defa İhlas okuyarak bunu çocuğun ağızına ekerim. Bunu yaptığımda çocuğun ağızı kanar. Bu da üst üste üç gün tedavi edilir.*²⁴

Ağız silme ocağı – Denizli'deki bu ocakta, çocuklardaki pamukçuk tedavisinin yapıldığı belirtilmekte ve uygulamada hanımeli yaprağı kullanılmaktadır.²⁴

Ahsun/Afsun/Efsun ocağı – Elazığ⁸ ve Düziçi'nde²⁵ saptanan bu ocak *“yılan veya zehirli böceklerin sokması neticesinde hastalanan kişilerin götürüldüğü ocaktır”*.⁸ Uygulamada ocaklı *“okuyup üflediği bir tasın içindeki suyu hastanın üzerine doğru serper. Ayrıca okunmuş olan bu sudan evin dört bir tarafına, bağ ve bahçeye serpilirse söz konusu hayvanların bu yerlere gelemeyeceğine inanılır”*.⁸

Al/Albasmak/Albastı/Alkarısı ocağı – Günümüzde postnatal depresyon olarak tanımlanan al inancının kökenleri Orta Asya'ya dayanmaktadır. Al inancı, doğum yapan kadınlarda doğum sonrası erken dönemde gözlenen bazı yakınmalarla bağlantılıdır. Türk dünyasında farklı isimler alan bu inanç, Anadolu'da hala yaygındır ve Zile,¹⁶ Kangal,¹⁸ Yozgat,²³ Kırşehir,²³ Gürün,²⁶ Gaziantep,²⁸ Konya²⁹ ve Manyas'ta³⁰ gerçekleştirilen çalışmalarda izlerine rastlanır. İnanışa göre *“Loğusalık dönemi kadın için tehlikelerle doludur. Doğumdan sonra zararlı güçlerin ve kötü niyetli kişilerin tehlikesiyle karşı karşıyadır. Hatta “loğusanın mezarı kırk gün açıktır” deyimi yaygın bir şekilde ifade edilmektedir. Bunlardan biri ‘al basma’ veya ‘alkarısı’ adı verilen cinin meydana getirdiğine inanılan loğusa hastalığıdır”*.²³ *“Al basması denilen varlık bir kâbustur. Yeni doğum yapmış kadında kansızlık görülür ve bu kansızlıkla loğusa çeşitli kâbuslar görür. Çoğu kez al basması rüyalarda olur ... Al basması*

gece yatarken rüyada korkulduğunda, yalnızlık veya gürültüden korkmada, kişinin üstünden siyah kedi görüntüsü geçmesi ile meydana gelir".²⁸ Yozgat'taki ocaklının sözleriyle "Doğum sonrası loğusa kişiye zarar verebileceği düşünülen hayalî varlığın, hastaya ağırlık yapması, onu daraltması, ateşlendirmesi gibi durumlarda konulan, inanca dayalı teşhistir. Bu inancı taşıyan loğusa yakınları diğer ocak uygulamalarından farklı olarak, bu durum oluşmadan, tedavi niteliğinde tedbir alırlar. Loğusanın üzerine abanarak daralttığı söylenen albastı, genelde loğusanın ya da bebeğin ciğerini söker ve öldürür. Bunu bilen ocaklının, el aldığı ocak kişinin bu albastıyı yakalaması şarttır. Ocağın ilk atalarından biri, albastıyı bir dere kenarında canını aldığı loğusadan söktüğü ciğeri yıkarken yakalar, ya da bindiği atna karasakız yapıştirarak yakalar. Albastı yakalandıktan sonra o kişiye, soyundan gelecek kimseye dokunmayacağına söz verir ve bırakılmasını ister. Kişi de böylelikle bu hastalığın ocağı olur, bu sayede loğusaları bu tehlikelerden korur. Hatta albastının bir de ailesi, soyu vardır. Yakalanırsa, yakalayan kişi onu bıraksa da bu sefer soyundan gelen başka albastılar, yakalanan albastıyı ciğer yıkadığı suda boğar ve dere kırmızı akar. Derenin kırmızı akması onun boğulduğunu ve öldüğünü gösterir".²³ Gürün'deki ocağın öyküsü şöyledir: "Anlatıldığına göre, Avundukların büyük dedeleri olan Osman Dede, o dönemin en büyük alimlerinden biridir. Bir gün bahçesini sulamak için sabah namazı vaktinde giderken, bir de bakıyor ki, Al Karısı bir gelinin ciğerini eline almış yiyor. Bunu gören Osman Dede, hemen Al karısını tutup önce bir döver, sonra da eve getirerek evin büyük direğine bağlar. Osman Dede, Al karısını üç-dört gün çözmeyince Al karısı, pişman olduğunu belirterek bir daha yapmayacağını söyleyip yalvarmaya başlar ve şöyle der: 'senin neslinin bulunduğu yere ve ocağa hiçbir şey yapmayacağım'. Osman Dede, bu söz üzerine Al karısını serbest bırakır. İşte o tarihten günümüze kadar bu ocağa gelen her loğusa kadın ve Al basmasından korkmuş olan kadınlar getirilerek misafir edilirler".²⁶ Gürün'deki uygulamada ocağı ziyaret eden hastalar "evlerine dönerken bu evden bir parça ekmek, bir parça bez ve biraz ocak külü götürürler. Bunları da bir muska şeklinde yastıklarının altına koyarlar".²⁶ Genelde görülen uygulama, önlem amaçlı olarak annenin yalnız bırakılmaması, bir süre su verilmemesi, odada iğne, bıçak, makas, süpürge gibi şeylerin bırakılmasıdır.^{28,30} Al karısını korkutmaya yönelik bu eşyalar yanında, annenin yanında bazı giyim eşyaları da bırakılır: "Gaziantep genelinde en yaygın korunma şekillerinden biri de 'ocaklı' denen kişilere ait bir mendil, şapka vs. eşyayı bulundurmaktır suretiyledir. Aynı zamanda albastının sağaltma tedbiri de olan 'ocaklar' bazı yerlerde sadece 'al ocağı' şeklinde bilinir. Ocaktan olan birinin gözüne al karısı görünür, ocak alı yakalar ve bağlar. Bu durum genelde bir loğusanın ciğerine zarar vermek üzere olduğundadır. Ciğeri bırakılır ve bırakılması karşılığında ala, kendisine yakın olan insanlara zarar vermeyeceğine dair yemin ettirir. Bu kişilere ait olan terlik (takke), kuşak veya yazma hamile ve loğusalar arasında elden ele dolaşır. Bu nesnelere 'al gömleği veya takkesi' denir".²⁸ Bu sayılan önlem amaçlı işlemler yanında ocaklıların bizzat yaptıkları uygulamalar da vardır. Manyas'ta buna "al kesme" denir. İşlem sırasında anne ve çocuğun başına tülbent örtüldükten sonra ocaklı kendi saçından bir parça kesip yakar, dumanını da odadakilere koklatır.³⁰ Gaziantep'teki uygulamalar arasında muska ve afsunlama da sayılabilir.²⁸

Alazlama (ve dağlama) ocağı – Bu ocaklara başvuran hastaların yakınmaları için yapılan farklı tanımlamalar vardır: "Vücuttaki kırmızı renkli küçük küçük kabarcıklara ya da parça parça kızarıklıklara 'alaz, alazlama' denir"⁹; "Alazlama, halk arasında üzüntü, can sıkıntısı, telaş, nazar ve soğğun sebep olduğu bir hastalık olarak görülüyor. Vücutta kaşıntı, kızarıklık ve kısmi ateş ile beliriyor. Bu belirtilerle vücudunda belli yerlerinde kabarmalar meydana geliyor";²³ "Alazlama (kurdeşen) can sıkıntısı, üzüntü ve kederin sebep olduğu bir hastalıktır. Vücutun çeşitli yerlerinde ortaya çıkan kızarıklardır";²⁹ "Ansızın kıpkırmızı yüzü kızarıverir";³¹ "Gözlerinde kaşıntı, kızarıklık, sulanma şikayeti olan hastaların gittikleri bir ocaktır".³² Kastamonu,⁹ Yozgat,²³ Çankırı,^{27,32} Konya²⁹ ve Ankara'da³¹ olduğu bildirilen bu ocağa Yozgat yöresinde "bakır basması" ya da "ısırgı" ocağı da denir.²³ Uygulamada, keskin metal bir cisim ateşte kızdırılıp hastanın vücuduna tutulur.^{9,23}

Arpacık/Arpacık silmesi/İtdirseği ocağı – "Kirpik bölgesinde çıkan kırmızı sivilce şeklinde bir şişlik"³³ olarak tanımlanan rahatsızlık için Kütahya,²⁰ Aydın,²² Yozgat,²³ Çankırı,²⁷ Ankara,³¹ Korkuteli³³ ve Araban'da³⁴ ocaklar bulunur. Uygulamada hastalıklı bölgeye sarımsak,²² bir köpeğin yemek artığı ya da kuyruğu,³³ nöbet şekeri,²⁰ ocaklının dirseği^{20,31} ya da parmağı²³ sürülür, bunun beraberinde Kuran'dan sureler de okunur.^{20,22,34}

Ateşpare ocağı – Ateşpare için yapılan tanımlamalar "Özellikle yüz bölgesinde görülen kızarıklık ve şişlik şeklinde oluşan bir cilt hastalığı"²⁰ ve "Sıkıntı ile çıkan kırmızı, kaşıntılı ve üzerinden ateş gibi sıcaklık çıkan bir çeşit cilt hastalığıdır"³⁵ şeklindedir. Kütahya²⁰ ve Bolvadin'de³⁵ bulunan ocaklarda hastanın yüzüne, farklı niteliklerde ısı uygulaması yapılır.

Avsunlama/Alazlama/İncileme ocağı – Balıkesir'deki bu ocaklara kimlerin başvurduğu ve ne tür uygulamalar yapıldığı şu şekilde ifade edilir: “Yüzlerde, saçlar arasında mor mor, küçük küçük inciye benzeyen çibanlar çıkar. Bunlara incileme denir. İncileme göz ile -nazarla- olur. Bu yaraları muhakkak ocağına iyi ettirmek gerektir ... Buna avsunlanmak denir”³⁶; “Nazara bağlı olarak çocukların ellerinde temre denilen yaralardan çıkar. Bunları geçirmek için el almış kişiler tarafından ‘incileme’ yapılır. Bunun için yedi arpa tanesiyle temre çizilir. Sonra temreye okunur. Okunurken temrelerin üstü bir de incilikle sürtülür. İncilik, çeşitli boncuklar ve pulların dizili olduğu bir tılsım aracıdır. En son temrelerin üzerine sürmek için merhem hazırlanır. Bir miktar barutun içine bir katkı maddesi daha koyarız ... Bu merhem de sürülünce çocukların ellerindeki temreler geçer”.³⁷

Aydaş (aşu)/Kırk ocağı – Ocaklıların anlatımıyla “Çok düşen ve gelişemeyen çocuklara”²² ya da “Cılız kalan, gelişmeyen hastalığı iyileşmeyen çocuklara ‘aydaş çocuk’” denir.³⁸ Mersin,⁶ Kütahya,²⁰ Aydın,²² Denizli,²⁴ Konya,²⁹ Ceyhan³⁸ ve Ankara’da³⁹ ve bulunan ocaklardaki örnek bir uygulama yine ocaklının anlatımıyla şu şekildedir: “sacayağını koyar, üzerine de büyücek bir kazan koyarım, içine çocuğu üstü başı ile oturturum. Başlarım bağırıyormuş ‘komşular aydaş aşu pişiriyorum’ diye. Komşulardan gülbüz çocukları olanlar gelir, her biri üç ihlas, bir Fatiha okuyarak kazanın altına yanmayan odunlardan üçer tane koyar. Sonunda da anne çocuğunu alır ve arkasına bakmadan gider. Bu iş üç Cumartesi üstüste yapılır. Son Cumartesi çerez, lokum, bisküvi dağıtılır. Çocuğu kucağıma alır ve diğer annelere de sıra ile çocuğu kucağına almasını söylerim. Böylece çocuk kilo almaya başlar”.²⁴

Bademcik/Boğaz çekme ocağı – Yozgat,²³ Denizli,²⁴ Ankara,³¹ Korkuteli³³ ve Araban’da³⁴ bulunan bu ocaklara “Vücudun soğuk almasının ardından, yüksek ateş, iştahsızlık, yutkunamama, baş ağrısı, halsizlik ve boğaz ağrısı”²³ yakınmaları olan hastalar başvurur. Bir ocaklı uygulamasını şu şekilde anlatır: “hastayı kibleye doğru oturturum, ‘el benim değil, Peygamber efendimizin eli’ diyerek boğazını ovalarım. Bunu yaparken üç ihlas bir Fatiha okurum. Orta parmağımın üzerine tükürürüm, o parmağımı öğütülmüş kahveye değdiririm, parmağımı boğazına sokar, bademcikler üzerine bastırarak onları patlarım”.²⁴

Bağa ocağı – Konya’da “deri altında oluşan yağ bezesi gibi şişliklere bağa” dendiği ve uygulamada dualar okunarak şişliklerin ovulduğu belirtilir.²⁹

Bağak sıkma ocağı – Denizli’de bulunan bu ocakta, boğazdaki şişlik için ocaklı elini hastanın boğazına koyarak dualar eşliğinde bu şişliği sıkır.²⁴

Bakır basması ocağı – Bu rahatsızlık için “vücudun bölüm bölüm kızardığı alerjik bir hastalıktır. Bu hastalıkta, vücuttaki kızarıklıklar güneş doğarken ve batarken hem artar hem de kaşınır” tanımlaması yapılır.³² Ocağı Çankırı’dadır. Tedavi amacıyla ocaklı, ateşte kızdırdığı bakır bir kabı hastanın vücudundaki kızarıklıklara bastırır.

Balbastı (Yakmaca) ocağı – Ocaklının ağzından Denizli’deki uygulama şu şekildedir: “Tavuk yeyesini iyice yıkayıp suyunu akıtır, bununla, cezvede erittiğim iç yağı ile balı sıcak olarak (yakacak şekilde) o kısma sürerim. bunu yaparken üç defa gelmiş geçmiş olsun derim. hastalık geçer”.²⁴

Ballama ocağı – Hastalığın belirtileri “göz çevresinde kızarıklık ve şişlik” olarak ifade edilir. Kuran’dan okunan sureler eşliğinde, ısıtılan bal veya pekmez şişlik olan yerlere sürülür ve bir kiremit parçası bu yerlerin üzerine üç defa bastırılır.²⁴

Basma ocağı – Bu rahatsızlık için yapılan tanımlama, “boğazı içinden şişer, içinden emzik emzik sarkar, üşütmesi de olur, sesi de çıkmaz” şeklindedir. Geçmişte Ankara’da bulunan bu ocaktaki uygulamada, külde pişirilip ezilmiş elma kullanılmıştır.³¹

Baş ağrısı ocağı – Kastamonu,⁹ Denizli²⁴ ve Nazilli’de⁴⁰ bulunan bu ocaklardaki örnek bir uygulamayı ocaklı şu şekilde aktarır: “Bir tasın içine kül katacaksın. İçine iğne, bozuk para, soğan kabuğu atacaksın, üstüne tülbent koyup başının üstüne doğru gezdireceksin, gezdirdik sıra eğer ağrı varsa kül iç içine, iç içine ortasından delinir. Sonra bu külü üç yol ağzına, kimsenin görmeyeceği vakit döküceksin”.⁴⁰

Bel fitiği ocağı – Osmaniye’deki ocakta, manipülasyon uygulaması yapılır.²¹

Ben ocağı – Korkuteli’ndeki bu ocakta dini motifli uygulamalar yapılır.³³

Benek ocağı – “Göze benek düşmesi” olarak adlandırılan ve belirtisinin “gözün belli bir yerinin kanlanması” olduğu kabul edilen rahatsızlığın nedeninin “nazar olduğu” ifade edilmektedir. Aydın’daki bu ocakta ocaklı, göze anne sütü damlatır ya da kendi parmağını kanatır ve bu kanı hastanın gözüne damlatır.²²

Bezeme ocağı – Konya’da bulunan bu ocağa başvuranlar için “bazı kimselerin ayakları ve elleri şişer, vücudunun muhtelif yerleri kabarır” tanımlaması yapılmaktadır.²⁹ Uygulamada lezyon yerlerine

“hoca” tarafından “aşı çamuru” sürülür ve “hocanın evinden ekmek” yenir.

Boğaz ağrısı ocağı – Elazığ’daki bu ocak ve uygulaması hakkında bilgi verilmemiştir.⁸

Böğür ağrısı ocağı – Nazilli’deki ocakta yakı uygulaması yapılır.⁴⁰

Bulgur püskürmesi/Bulgur püskürtmesi/Bulgur bezemesi/Bulgurlama/Bulgurcuk ocağı – Bu ocağa başvuran hastalarda “özellikle vücudun açık bölgelerinde ... küçük sivilceyi andıran kümelenmiş kabarcıklar”²³ ya da “bulgur büyüklüğünde kırmızı kabarcıklar”³² görüldüğü belirtilir. Ocakları Yozgat,²³ Konya,²⁹ Ankara,³¹ Çankırı,³² Bolvadin³⁵ ve Ayaş’tadır.⁴¹ Uygulamada ocaklı ağzına ılık su ve bulgur alır ve bunları kabartıların üzerine püskürtür.^{23,31,32}

Çalma ocağı – Aydın’da bulunan bu ocağa başvuranlardaki çalma hastalığının “vücudun her yerinde çıkabilen” bir rahatsızlık olduğu, “deride kızarıklık, şişme ... kemiklerde sızlama” yaptığı ve uygulamada genelde içinde pekmez de olan bir bitkisel karışım sürüldüğü ifade edilir.²²

Çıban ocağı – Kastamonu,⁹ Kütahya²⁰ ve Balıkesir’de³⁶ yapılan çalışmalarda bu ocakla ilgili kayıtlara rastlanmıştır. Balıkesir’deki uygulamada bal ya da şeker, “göktaş”, “gök çiğit”, “kalemler cenger” ve idrar gibi maddeler ezilip karıştırıldıktan sonra kaynatılır ve çıbanın üzerine sürülür.³⁶

Çitme/Bingıldak ocağı – Çitme için “yedi, sekiz yaşa kadar olan çocuklarda damakta şişlik, iştahsızlık, uykusuzluk, devamlı ağlama belirtileriyle kendini gösteren bir hastalık” tanımı yapılmakta ve Yozgat’taki bu ocağın “halk arasında tedavinin uygulandığı bölgenin ismi nedeniyle ‘bingıldak ocağı’ şeklinde de” anıldığı ifade edilmektedir.²³ Uygulamada bingıldak (fontanel) üzeri jiletle kanatılır ve üzerine “dövülmüş sarımsak ve soğan karışımı” sürülür. Daha sonra bu bölge tülbentle kapatılarak üç gün sarılı bırakılır.

Çocuk pişirme ocağı – Nazilli’deki bu ocağa getirilen çocuklar “eğer çocuk pişirtmelikse karnı şişer, yüzüstü kapanır, yemez, içmez, zayıflar, sürekli ağlar” diye tanımlanır.⁴⁰ Uygulama, ocaklının ağzından şu şekilde aktarılır: “Mehmet ismi olan yedi evden odun toplarsın. Sacayağının üstüne kazanı koyup içine demir koyup içine demir para atarsın, içine çocuğu oturtursun, kepçeyle karıştırırsın. Karşıdan biri; —Selamünaleyküm. —Aleykümselâm. —Ne yapıyorsun? —Tarhana aşı pişiriyorum. —Pişirebiliyor musun? —Pişiriyorum, derim. Yedi odunu sokuncaya kadar karıştırılır. Sonra çocuğun anası çocuğu hiç arkasına bakmadan götürür gider”.

Çocuk tutma ocağı – Araban’da bulunan bu ocağa “ateşlenme, vücudun esnemesi, kusma, ağız içinin tuzlanması, kirpiklerin tel tel ayrılması” yakınmaları olan çocuklar götürülür.³⁴ Ocaklı, çocuğa çeşitli manipülasyon uygulamaları yapar, vücudunun çeşitli bölgelerine “odun isi veya kazan karası” sürer.

Çubuk/çibık ocağı – Konya’da “çocukların göz ve burunlarındaki kırmızılığa” çubuk (çibık) denmektedir. Uygulamada ocaklı, bir üzüm çubuğunu bükerek halka yapar, hasta çocuğu da bunun içinden geçirir.²⁹

Dabaz (kurdeşen) ocağı – Tanıma göre dabaz “çeşitli yiyeceklerin yenmesi durumunda vücudun çeşitli yerlerinin kızarması ve kaşınmasıdır”.⁶ Mersin,⁶ Kilis¹⁰ ve Tarsus’daki⁴² ocaklarda da dağlama¹⁰ ya da aşağıda aktarılan işlem uygulanır: “Sağaltma ocağı, hastayı kanepenin veya sandalyenin üzerine oturtarak, onun üzerine bir al yazma örter. Hastanın yanına da refakatçi olan bir kişi oturur. Ocak olan kişi, pamuk atılan bir yayı bacaklarının arasına alarak (ata bindiğini varsayar) ve eline bir oklava alarak iki-üç metre yürür ve hastanın yanına gelir. Hastanın yanındaki kişiyle konuşmaya başlar: —Selamün aleyküm! —Aleyküm selam! —N’olmuş bu geline? —Balbaş olmuş. —N’olmuş da balbaş olmuş? diyerek hastanın başına oklava ile bir kez vurur ve başındaki yazmayı kaldırarak hastanın yüzüne bir bakar. Bu işlemi üç kez tekrar eder”.⁴²

Dağlama ve alazlama ocağı – “Şiddetli diş ağrısı çeken” hastaların getirildiği Elazığ’daki bu ocakta “ocaklı tarafından kızgın ateşle kızdırılan ince bir demir parçası veya çuvaldız, hastanın ağrıyan dişine üç defa ‘parpusu’ diyerek bastırılır”.⁸

Dalak (kesme) ocağı – Tanıma göre bu ocak “Karın şişmesi veya karın büyümesi adı verilen dalak hastalıklarının tedavi edildiği ocaktır”⁸ ve “Bu ocağa, dalağı şişen -dalak şişmesinin belirtisi, nefes alma güçlüğü ve sürekli sancı çekme olarak bilinir- kişiler gitmektedir”.⁴² Dalak ocağı’nın Mersin,^{6,43} Elazığ,⁸ Kütahya,²⁰ Osmaniye,²¹ Aydın,²² Yozgat,²³ Denizli,²⁴ Çankırı,²⁷ Konya,²⁹ Korkuteli,³³ Nazilli,⁴⁰ Tarsus,⁴² Kadiri⁴³ ve Adana’da⁴⁴ ve olduğu bilinmektedir. Tedavi amaçlı olarak, dalak üzerinin kesici bir aletle çizilmesi,^{21,22} hastanın üzerine konan bir tahtaya kesici bir aletle vurulması³⁹ gibi uygulamalar bulunmakla birlikte, birçok yörede kayda geçirilen uygulama şu şekildedir^{33,40,42,43}: “Dalak olan insanı yatırırız yere, üstüne ekmek tahtası koyarız. Ben elime bıçak alırım, biraz gidiyor gibi yaparım, biri bana seslenir; —Selamünaleyküm. —Aleykümselâm. —Nereye gidiyorsun? —

Dalak kesmeye. —Sen dalak kesebiliyor musun? —Anasını bile ağlatırım, derim. Sonra bıçağı havaya kaldırıp tahtaya yavaşça vuruyormuş gibi yaparım. Dalak olan insan korkar. İçimden üç Elham, üç Ayet-el Kürsi okurum. ‘El benim elim değil Fatma Anamızın eli, Allah’ım şifasını sen ver’ derim önce, sonra bu duaları okurum. Üç kere yaptıktan sonra geçmiş olsun derim.”

Dapındırma ocağı – Balıkesir³⁷ ve Tarsus’ta⁴² bulunan bu ocaklara “dudağında şişme olan kişiler”in⁴² başvurduğu ifade edilir. Aktarılan uygulamaya göre “Ocak olan kişi, yanına hasta ile birlikte bir kişiyi daha alarak dört yol ağız olan bir yerin ortasında durur. Hastanın üzerine al bir yağlık (yazma) örtülür. Ocak olan kişi, eline pamuk atılan bir yay alır ve hastanın yanındaki kişi ile karşılıklı konuşmaya başlar: —Dapındırman! —Dapındırırım! —Dapındırman! —Dapındırırım! —Dapındırman! —Dapındırırım! Bu konuşmalardan sonra ocak yaya vurarak yazmayı kaldırır. Bu işlem üç defa tekrar edilir”.⁴²

Darama ocağı – Kütahya’da bulunan bu ocak hakkında bilgi verilmemiştir.²⁰

Darpi ocağı – Konya’da bulunan bu ocakta “kuduz hastalığının belirlenmesiyle ilgili darpilama -belirleme, işaretleme, teşhis etme anlamında- işlemi”nin yapıldığı bildirilir.²⁹

Demiriye ocağı – Rahatsızlık “cilt üzerinde pul pul atarak, genişleyerek çıkan bir hastalıktır. Genelde ellerde, kollarda ve yüzde çıkar” şeklinde tanımlanır.³⁵ Bolvadin’de bulunan bu ocakta dini motifli uygulamalar yapılır.

Devre ocağı – Yaralar için başvurulduğu belirtilen Denizli’deki bu ocaktaki uygulamada ocaklı, dualar okuyarak yaranın üzerine tükürür. Ayrıca hastanın getirdiği patatesi dualar eşliğinde üç dilime ayırır, ipe dizer ve hastanın kendi evine asmasını ister. Bu patates kurudukça yaranın da kuruyup iyileştigiğine inanılır.²⁴

Dilaltı kesme/konuşamayan çocuk ocağı – “Konuşma yeteneği zayıf olan veya kekeleyen çocuklar”ın getirildiği bu ocakta tedavi amacıyla çocuğun dilaltı bağı (frenulum) kesilir³⁴. Ocakları Elazığ⁸ ve Araban’da³⁴ bulunmaktadır.

Dilgöz ocağı – Tanıma göre bu “vücutta etrafı mor, ortası beyaz renkli çibanların çıkmasına neden olan bir hastalıktır”.³² Çankırı’daki ocakta hasta, bir tilki kafatasından akıtılan suyla yıkanır.

Dil üstü yarası ocağı – Bu tabloda dilde şişme, kızarma ve yara görüldüğü belirtilir. Denizli’de bulunan ocakta karanfil, şap, aspirin, yemek sodası bir arada havanda dövülür ve üzerine ocakta yakılmış “köpek pisliği” eklenir. Daha sonra bu karışım “‘el benim elim değil, Peygamberin izniyle’ denilerek üç defa dil üzerine serpilir”.²⁴

Diş ağrısı ocağı – Kastamonu⁹ ve Nazilli’deki⁴⁰ bu ocaklarda bir tasın içine kül konur ve içine iğne, bozuk para eklenir. Üzerine tülbent kapatılan bu tas, Kuran’dan sureler okunarak diş üstünde gezdirilir.⁴⁰

Dolama ocağı – Ocaklar Kastamonu,⁹ Denizli²⁴ ve Ankara’da³¹ bulunurlar. Denizli’deki ocaklının tanımına göre “bu hastalık yeni doğan çocuklarda, annesinden aldığı mundar (pis) kandan meydana gelir. böyle çocukların elleri, ayakları, çocukluk organları şişmiş ve morder”²⁴. Uygulamada beyaz toprak, tuz ve su, ayran kıvamına getirilir. Üzerine ocaklının tükürüğünün de eklendiği bu karışım kızamık ve kaşıntılı yerlere “el benim değil, Fatma anamızın eli” denilerek sürülür ve dualar okunur ya da şişlik olan yerlerin üzerine bitkisel karışımlar sürülür.²⁴ Önceden Ankara’da yapılan uygulamada ise ocaklının hastanın parmağını ağzının içine alıp döndürerek hafifçe ısırıldığı, sonra çıkarıp üzerine tükürdüğü ve dualar okuduğu bildirilmektedir.³¹

Dolanma ocağı – Denizli’deki ocakla ilgili bilgi verilmemiştir.²⁴

Dolluk ocağı – Tanıma göre Kütahya’daki bu ocak “kırkı çıkmamış ve sürekli ıkanı çocukların” götürüldüğü ocaktır.²⁰ Uygulamada “nazar bozmaya” yönelik işlemler yapılır.

Domuzbaşı ocağı – Denizli’deki tanıma göre “başka yerlerde kabakulak denen hastalığa burada domuzbaşı denir”²⁴; Yozgat’ta ise “genellikle morarmış (ulumuş), pis kan ve iltihapla şişkin hale gelmiş yaralar için kullanılan bir ifadedir. şiş kabarcıklar ve çok başlı şekillerde kendiliğinden ya da düşme, kesilme sonucu oluşan bir yara çeşididir”.²³ Denizli’de ocaklı “el benim değil, Fatma anamızın eli” diyerek uygulamaya başlar. Elindeki domuz dişini şişlik gösteren bölgenin çevresinde bastıra bastıra dolaştırır, bu sırada da Kuran’dan sureler okur. Sonunda da şiş olan yere tükürerek “Allah şifasını versin, bu dert defolup gitsin” der.²⁴

Donanma/Donama/Seyitgen ocağı – Denizli’deki bu ocağa başvuranların rahatsızlığının ne olduğuna dair bilgi verilmemiştir ama şişlik yapan kaşıntılı lezyonlar olduğu düşünülmektedir. Uygulamalardan birini ocaklı şu şekilde anlatır: “Hasta gelince bal ile pekmezi karıştırır, içine gülsuyu katar, kaynatırım. Kaynayanın içine bir de demir çivi atarım. Kaşınan kısımlara tavuk tüyüyle kaynatılan

karışımından sürerim. Şiş olan yerlere ve kaşınan yerlere ayrıca kaynamış demir çiviye dokundururum".²⁴

Egzama/Murculuk ocağı – Ovacık'taki ocaklının tanımıyla "murculuk denilen rahatsızlık deri üzerinde çatlaklar oluşup kaşıntıların olmasına sebep verir. Kaşınan bölge kanla karışık sulanır ve deri üzerinde kötü bir görünüm oluşturur".⁴⁵ Uygulama da şu şekilde aktarılır: "Ocağa hasta kişi üç Çarşamba günü kahvaltıda önce gelir. Bir iğne alınarak egzamanın etrafında dolaştırılarak Hz. Peygamber'imize salâvat getirip 12 imamları zikredip ermiş ceddimizin himmetini alarak karıncalık duası okunur. Ocağımızın teberiği (toprağı) suda eritilir. Egzama bölgesine sürülerek tedavisi sağlanır".

Eğe batması ocağı – Bebeğin zamanından önce oturur pozisyona getirilmesi sırasında ağlaması, eğe batması olarak yorumlanmaktadır. Denizli'deki ocaklı, tedavi amacıyla manipülasyon uygulaması yapmaktadır.²⁴

El-yüz çalma ocağı – Genelde çocuklarda izlenen rahatsızlığın belirtilerinin "ishal, kirpiklerin tel tel olması, kusma, iştahsızlık, halsizlik" olduğu ifade edilir. Araban'daki ocakta önce bir sabunla hastanın karnı ovulur, daha sonra pir yavşanı otuyla sulu bir karışım hazırlanarak çocuğun ağzı, burnu, başı ıslatılır ve tüm vücudu bu suyla yıkanır.³⁴

Elleri uyuşanlar için ocak – Ocağı Afyon'dadır.⁴⁶ Uygulama hakkında bilgi yoktur.

Eş çıkması ocağı – Korkuteli'ndeki bu ocağa hangi hastaların başvurduğu "insanın karnında kalbiyle birlikte atan eş denilen bir organ vardır. Sinir, stres, ağır eşya kaldırma gibi sebeplerden dolayı eş yerinden çıkabilir. Çıkan eşin yerine gelmesi için bu işin ocaklısına gidilir" sözleriyle anlatılır.³³ Uygulamada çeşitli manipülasyon yöntemlerine başvurulur.

Eşleme ocağı – Bu rahatsızlık "kızarıklık ve sulu yara olur, hasta halsizleşir" şeklinde tanımlanır. Ankara'daki ocakta kırmızı toprak çamur yapılıp yara üzerine sürülür.³⁹

Fıtık ocağı – Ocağı Balıkesir'dedir.³⁶ Anlatıma göre "yabangülünün bir yıllık uzun sürgülerinden bir dal bulunur. Bu sürgün olduğu yerde, dalından kesilmeden, Cumartesi günü gün doğmadan bıçakla ortasından sepet çubuğu yarar gibi yarıılır. Fakat bu yarıntı sürgünün ucundan ve dibinden ayrılmaz; azıcık tutar yeri kalması lazımdır. Bu yarık, arasında insan geçecek kadar açılır. Arasından fıtıklı geçirilir. Fıtıklı geçerken üç İhlas, bir Fatıha okunacaktır. Fıtıklı geçtikten sonra gül dalının yarık yeri eskiden olduğu gibi birleştirilir. Üstünden pamuk ipliği ile aşı bağlar gibi dolana sıkıca bağlanır. yarık yer zamanla kaynamağa başlar. Kabuk birbirine iyice kaynayınca fıtık ta iyi olur gider".

Gece yanığı/yanma ocağı – Ocakları Konya²⁹ ve Yozgat'taki³³ ve bulunan ve zona zoster adıyla bilinen bu hastalık "gece birdenbire çıktığına inanıldığı için 'gece yanığı'"²³ olarak da bilinmekte ve en belirgin özelliğinin "sıcak bir çaydanlığın deriyi yakmaması"²⁹ olduğu ifade edilmektedir. Uygulama şu şekilde aktarılır: "Ocaklı, iki kumalı bir evden ekme alır. Bu ekmeği kendi evine getirerek yakar, kurutulan ekme sarı ineğin yağı ile karılır. Ekmeğin ufalanmış haliyle yağ karışımı hastalığın olduğu yere ocaklı tarafından sarılır ve üzeri kapatılır. Bu uygulama ile yara iki, üç gün içerisinde delinir ya da kuruyarak kaybolur".²³

Gelincik ocağı – Bu ocaklar Kütahya,²⁰ Yozgat,²³ Çankırı,³² Balıkesir³⁶ ve Nazilli'de⁴⁰ bulunur. Ocak, Yozgat yöresinde "bel ve bacak ağrılarını tedavi eden ocak" olarak bilinir ve ocağa başvuran hastaların rahatsızlığı için "şiddetli bel ve bacak ağrısının yanı sıra bacak çekmesi, kalça ağrısı olarak da nitelendirilebilen bir hastalıktır. Bu hastalık, hastanın hareket etmesini kısıtlar ve hasta erkeğe zayıflatır, bayansa şişmanlatır" tanımı yapılır.²³ Ancak gelincik, diğer yörelerde çocuk hastalığı olarak bilinir: "Kırkı içindeki çocuklarda olur. Annesi hamile iken soğan, sarımsak yerse çocuk muhakkak gelincikli olur. Çocuk doğunca, gelincikli ise, yarı belinden aşağısı kırmızı olur. Ağlarken sesi boğuk boğuk çıkar. Çocuk az emer. Emse de süt dokunur, ağlar durur".³² Yozgat yöresindeki uygulamaya göre ocaklı "hastanın kuyruk sokumu diye adlandırılan kalçanın üst kısmını jiletle çinter (kanatır). Kesilen güvercin veya karatavuğun içi boşaltılır. Bu iç kısma, bol miktarda acı biber atılır ve kanatılan yere bir miktar bu etten sarılır. Kuyruk sokumu alanına sarılacak kadar bir parçası alınan tavuk ya da güvercinin kalan etleri, ocaklının tuzuyla karılır ve pişirilir. Pişirilen et, ocaklının evindeki yufka ekmele hastaya yedirilir. Bir gün boyunca durması gereken bu uygulamadan sonra, bir hafta boyunca acılı gıdalar, bulgur, turşu yenmesi, ağır iş yapılması ve yıkanılması yasaklanır. Ayrıca, tedavi sonrasında kesilen hayvanın kanı bele, bacaklara, ayaklara sürülür".²³

Göbek/Göbek çekme/Göbek çekmesi/Göbek düşmesi ocağı/Göbek kaldıran ocak – Elazığ,⁸ Osmaniye,²¹ Yozgat,²³ Denizli,²⁴ Çankırı,³² Araban³⁴ ve Adana⁴⁴ yörelerinde bulunan bu ocağa başvuranlar için şu tanımlamalar yapılır: "Karnında, kasıklarında, belinde ağrı olanların göbeği düşük denir ve çekilir"²⁴; "Ağır bir nesne kaldırıldığında veya yüksek bir yerden atıldığı zaman özellikle göbekte ve halkın tabiriyle 'yüreğin başında' olan sancının adıdır göbek düşmesi"³⁴; "Göbek düşmesi,

sebepsiz mide bulantısı, karın ağrısı ve baş dönmesi şikayetlerinden anlaşılır".⁴⁴ Uygulamada tedavi amacıyla yakı ve manipülasyon uygulamalarına başvurulur.^{23,24,34}

Göz ocağı – Bu ocağın isimlendirmesinde yöreler arasında bir farklılık vardır. Bu ocağa başvuranlar Yozgat'ta gözüne yabancı cisim kaçan hastalar iken,²³ Nazilli'de yüzde ve gözlerde şişme tanımlayan hastalardır.⁴⁰ Nazilli'deki ocaklı, uygulamasını şöyle aktarır: *"İnsanların gözleri, yüzleri şişiyor onlara çalma çalıyorum. Yumurta sarısı, pekmez, tuz, zeytinyağı bunları karıştırıp Bismillah'la yedi Elham, yedi İhlâs okuyup yüzüne sürüyorum, şişlik hemen iniyor"*.⁴⁰

Göz çibanı ocağı – Bu rahatsızlığın nazar sonucu ortaya çıktığına inanılır. Denizli'deki uygulamada ocaklı, yedi köstebek yuvasından aldığı toprağı, kendi idrarıyla karıştırıp çamur haline getirerek, Cumartesi ve Pazartesi günleri bunu üçer defa yara üzerine uygular.²⁴

Göze üfleme ocağı – Denizli'deki ocaklının ifadesiyle *"göze leke düşünce göz sulanır ve suyu akar, suyu dinmeden tedavi olmalıdır ... adi yemek tuzunu, nöbet şekerini dövüp tülbenkten geçiririm ... demir parayı bu tozun içine batırıp biraz alırım, bu paranın üzerinde azıcık toz kalır. hastayı yüzü yukarı gelecek şekilde sırt üstü yatırırım ve üç defa gözüne üflerim"*.²⁴

Göz kapağı şişmesi ocağı – Denizli'de bulunan ocakta, pekmez ısıtılır, tavuk tüyüyle şiş olan göz kapağına, dualar okunarak sürülür.²⁴

Guatr ocağı – Aydın'da ocakta karın rendelenerek boğaza sarılması ya da küçük yılanların dövülüp ısıtılarak boğaza sarılması gibi uygulamalar gerçekleştirilir.²²

Hançarlatma ocağı – *"Kollarda, bacaklarda, göğüste, boyunda, anlarda -oynak yerlerinde-, vücudun her tarafında"* olan ağrı ve sızılar için hançarlatma ifadesi kullanılır. Balıkesir'deki ocakta ocaklı, ağrıyan yerleri bıçakla kesecekmiş gibi yaparak korkutur.³⁶

Hayran balı ocağı – İfadeye göre bu rahatsızlık, *"vücudun herhangi bir yerinde iltihap toplanması"*dir.³⁵ Uygulamada hasta, kaplıcada yıkandıktan sonra Bolvadin'deki Hayran Balı tekkesine gider. Burada hastalıklı bölge ocaklı tarafından bir asa ile *"benim elim değil Fatma anamın eli"* denilerek sıvazlanır.

Höşürük ocağı – Anlatıma göre *"höşürük, kulak arkasında sebepsiz oluşan yara ve çatlaklar"*dir. Araban'daki ocağın uygulamasında bu bölgeler kesilerek kanatılır ve üzerine kına sürülür.³⁴

Isırgı ocağı – Çocukların yüzünde görülen *"bulaşıcı cilt hastalıklarından birisi"* olarak tanımlanan rahatsızlık için çocuklara *"okunmuş şeker"* yedirilir, ocaklı da lezyonlu yerlere tükürür. Ocakları Kütahya²⁰ ve Konya'dadır.²⁹

İncili sırgı ocağı – *"İltihaplı sivilcelerden oluşan bir cilt hastalığı"* olarak tanımlanan rahatsızlık için ocaklı *"Allah şifasını versin"* diyerek tükürür.³⁵ Ocağı Bolvadin'dedir.

İnme/inmelik/felç/yel/çarpık/çarpma ocağı – Ocakları Mersin,⁶ Elazığ,⁸ Kastamonu,⁹ Kütahya,²⁰ Konya²⁹ ve Afyon'dadır.⁴⁶ *"Cinlerin, perilerin bulunduğu yerlere destursuz varmak, abdestsiz veya cünub olarak mezarlığa, camiye veya herhangi bir türbeye girmek"*⁶ ya da *"yanan ocağa suyun dökülmesi ile veya kor halinde ateşin alınarak gelişi güzel yerlere saçılmasıyla yahut da eşik aralığında oturmak suretiyle çarpılıp şere"*⁷⁸ gelmek, bu durumun nedeni olarak görülür. Elazığ'da *"kurbağanın pisliği, zeytinyağı ile karıştırılıp ateş üzerinde bulamaç haline getirildikten sonra, üç gün süreyle hastanın felçli olan kol ve bacaklarına"* sürülür.⁸

Kabakulak ocağı – Kastamonu,⁹ Kangal,¹⁸ Aydın,²² Yozgat,²³ Denizli,²⁴ Konya,²⁹ Araban,³⁴ Nazilli,⁴⁰ ve Adana⁴⁴ yörelerindeki uygulamayı ocaklı şöyle aktarır: *"Babamdan miras kalan ocak tenceremden parmağıma biraz kara sürerim. Besmele çekip 'el benim değil, Fatma anamızın eli' diyerek, bu şiş olan kısmın etrafını kara ile çeviririm ... Bunları yaparken üç defa İhlas okur çizdiğim yere hafifçe tükürürüm"*.²⁴

Kafa şakılama ocağı – Sürekli baş ağrısı yakınması olan hastaların başvurduğu Korkuteli'ndeki bu ocakta, ocaklı dualar okuyarak elindeki kaşığı alından çene altına dolandırır ve *"benim elim değil, Fatma anamızın eli, Peygamber efendimizin eli"* diyerek uygulamasını gerçekleştirir.³³

Karadonlu ocağı – Denizli yöresindeki ocaklı bu rahatsızlığı, *"vücutta ortaya çıkan şişlik ve morartı"* olarak tanımlar ve tedavi amaçlı uygulamayı da *"böyle kısımları bıçağımla çenterim, azıcık kan akar. Bunun üzerine evimde hazırladığım bal ve baharatlı tılsımdan üzerine ekerim"* şeklinde aktarır.²⁴

Karalama ocağı – Yozgat'taki bu ocağa getirilenlerin *"doğum sonrası zaman zaman anneyi emmeme, iştahsızlık ve devamlı ağlama"* yakınmaları olan bebekler olduğu belirtilir.²³ Uygulamada ocaklı, işaret parmağıyla herhangi bir kazanın ya da saçın karasını alır ve bebeğin damağını kaldırır, daha sonra bu karayı bebeğin alınına, kulak arkalarına, avuç içlerine ve göbeğine de sürer.

Karın bakma/karın ağrısı/eş göbeğine bakma ocağı – Ocağı Aydın²² ve Nazilli'dedir.⁴⁰ Tedavi amacıyla karnın üstüne lahana, nar²² ya da çeşitli yakılar^{22,40} uygulanır. Bu yakılar için nar ekşisi, yumurta sarısı, un, yakı otu, hayıt tohumu, ebegümece, tarhana, incir, soğan, köpek dışkısı gibi farklı maddeler kullanılmaktadır.

Karıncalık (ve kumru) ocağı – Bu ocağa başvuran hastaların rahatsızlıkları için Elazığ'da "vücudun herhangi bir yerinin derin ve ince çizikler halinde kızarıp çatlaması şeklinde ifade edilen karıncalık yahut da burunun belirgin bir tarzda şişmesi olarak nitelendirilen kumru hastalığı"⁸, Yozgat'ta ise "yeni doğan çocuğun vücudunda parça parça kızarma ve ardından morarma"²³ tanımlamaları yapılır. Elazığ'daki uygulamada ocaklı "hastanın getirdiği haşılı (kullanılmamış) iğneyi alarak vücudun yaralı veya hasta olan bölgesini kendisine has çizgilerle çizer. Kullanılan iğneyi hastaya iade eder ve bunu toprağa gömmesini öğütler. Bu iğnenin toprakta çürümesi ve paslanması neticesinde hastalığın da ortadan kalkacağına inanılır".⁸

Kasık çekme ocağı – İnfertilite (kısırlık) sorunu olan kadın hastaların başvurduğu Denizli'deki bu ocakta, yakı ve manipülasyon uygulamaları gerçekleştirilir.²⁴

Kaşıntı ocağı – Afyon'da bulunduğu bildirilen bu ocakla ilgili bilgi verilmemiştir.⁴⁶

Kengi ocağı – Bu rahatsızlık "genelde cereyandan, üşütmeden ve nemden dolayı meydana gelen kalça, dirsek, diz ve parmak gibi eklem yerlerinde et şişmesi şeklinde olabilen ağrılardır"²⁹ ya da "kengi, kalçadaki ağrıya verilen isimdir. kengi hastası olan kişi, yürümekte zorluk çeker"⁴² şeklinde tanımlanır. Ocakları Mersin,⁶ Konya,²⁹ ve Tarsus'tadır.⁴² İnaniş'a göre "hasta, tedavi için geldiğinde ocak olan kişi, hastayı yüzüstü yatırır. Daha sonra başparmağı, ayak topuğu veya keserin sapı ile kalçadaki kengi olan bölgeye çöker. Eğer hastalık kengi ise anında iyileşir".⁴²

Kıl durması ocağı – Ocaklının ifadesiyle "kıl durması olan göğüs şişer, hastada üşüme titreme olur". Denizli'deki uygulamada ocaklı hastanın göğsünün üzerine saçını koyar, içinde ak toprak iletmiş bir çanağı göğsün altına yerleştirir ve saçını üç defa çanağın üstüne tarar.²⁴

Kırık-çıkık/sınık ocağı – Anadolu'nun hemen hemen her yerinde olduğu bilinmekle birlikte Osmaniye,²¹ Aydın,²² ve Yozgat'ta,²³ yapılan çalışmalarda kayda geçirilmiştir. Kırık-çıkık bölgesine farklı içeriklerdeki karışımlar sürülür, bazen de atel yapılır.^{21,23} Bu karışımlarda un,²³ sabun tozu,^{21,23} yumurta,^{21,23} kantaron yağı,²¹ zeytinyağı,^{21,32} bal,²³ sakız,²³ pekmez,²³ süt,²² incir²² gibi farklı maddeler bulunmaktadır.

Kırlama ocağı – Aktarıldığına göre Araban yöresinde "doğum yapmış kadın ve bebeğin doğumdan sonra kırk güne kadar karşılaştığı sorunlar neticesinde anne veya özellikle bebeğin kilo vererek zayıflaması ile gelişiminin yavaşlaması ve hatta ölmesi ile sonuçlanan hastalığa genel olarak 'kırk basması' denilmektedir" ve "bazen doğum sonrası gerçekleşen ölümlerin 'al basması' kadar 'kırk basması'ndan da kaynaklandığına inanılır". İnaniş'a göre bu duruma, nazar ve büyü neden olur. Uygulamada suyun temizleyici özelliğinden hareketle kafadan aşağı 40 kaşık ya da 40 tas su dökülerek kırlama yapılır.³⁴

Kısır/kısırlık ocağı – Ocakları Aydın,²² Denizli,²⁴ Nazilli⁴⁰ ve Adana'dadır.⁴⁴ Nazilli'deki inaniş'a göre "kasıkta çocuk damarı olur, o damar atmıyorsa çocuk olmaz. o damar ya tembelleşmiştir ya da hiç çalışmıyordur.⁴⁰ Denizli'de yakı ve manipülasyon uygulamalarına başvurulur.²⁴

Kıyık ocağı – Bu rahatsızlık için Mersin'de yapılan tanımlama "yemeyen, içmeyen, zayıf, yediğini kusan, ishal çocuklara yörede 'kıyık veya kıyılık olmuş' derler" şeklindedir.⁶ Ocaklı, çocuğun gömleğinin yakasına bir ilik açarak buraya sarı bir ip bağlar. Çocuğa ocak evinden tuz ve şeker yedirilir ya da yalattılır. Ayrıca çocuk, ocak evinden alınan kül karıştırılmış suyla yıkanır.

Kızıldonlu/kızıldonnu ocağı – Bu rahatsızlık için "çok fazla kaşıntı yapar, kaşınan yerler kızarır"²⁴ ve "yüzde görülen kızartı ve kaşıntıya denir"²⁹ tanımlamaları yapılmıştır. Ocakları Denizli²⁴ ve Konya'dadır.²⁹ Denizli'de ocaklı "zeytinyağını, pekmezi, tavuk pisliğini, tereyağını, afyon sütünü, yedi kardeş kanını, karanfili, anberi" karıştırıp ısıtır. Ilıdıktan sonra bu karışım, "el benim değil, Fatma anamızın eli" denilerek tavuk yelesi ile hastalıklı bölgeye sürülür.²⁴

Kızılyüğük/Kızıl yörüğük ocağı – Yozgat²³ ve Aydın'daki²² bu ocağa başvuran hastalardaki rahatsızlığın "vücudun yumuşak dokularında oluşan kızaran, şişen, zamanla moraran ve hastada ateşe, üşümeye yol açan su toplamış yara"²³ olduğu ifade edilir ya da "kırmızı olur o, bezik olur, beyaz olur göbeğinde çıktı mı, torbasında çıktı mı dayandırmaz"²² tanımlaması yapılır. Uygulama bazen sadece tükürükle ya da elle ovarak, bazen de yaraya herhangi bir maddenin (lokum, şekerli su, bal-tütün karışımı) sürülmesiyle gerçekleştirilir.²³

Kol ağrısı ocağı – Nazilli'deki uygulama, ocaklının ağzından şu şekilde gerçekleştirilir: "Hangi

kolun ağrıyorsa ona bıçakla yukardan aşağıya doğru üç kez vuruyorum, 'Peygamberin kılıcı bu' diye. Yedi Elham, yedi İhlas okuyup üç kez vuruyorum, sonra bir kere de elimi taşla vuruyorum, ağrı taşla geçsin diye".⁴⁰

Korku/korku çaputu/korkuluk/yürek ölçme ocağı – İnanışa göre bu ocak, *"kişinin herhangi bir olay neticesinde, gereğinden fazla etkilenmesine çözüm olan ocaktır. Kişi bir yerden düşer, kaza yapar, üzücü bir olaya tanık olur ve buna benzer durumların etkisinden uzun süre kurtulamaz. Bu ruh hâli zamanla yerleşir ve kişinin yaşamını olumsuz yönde etkilemeye başlar. Hastalık çocuklarda uyku problemi, iştahsızlık ve sürekli ağlama belirtileri ile meydana çıkar. Yetişkin kişide ise huzursuzluk, iç daralması, yeme içme bozukluğu ve uyku problemi olarak belirir"*²³ ya da *"herhangi bir olaydan korkan kişilerin, bu korkularının geçmesi ve rahatlamak için geldikleri ocaktır"*³². Kastamonu⁹, Kütahya,²⁰ Yozgat,²³ Denizli,²⁴ Çankırı,³² Korkuteli³³ ve Araban³⁴ yöresinde ocakları vardır. Denizli'de ocaklı bir hayvanın yüreğini naylon bir torbaya koyar ve dualar okuyarak bunu hastanın vücudunun farklı bölgelerine üç defa çarpar.²⁴ Kütahya'da ise *"ocaklı salâvat çekerek hastayı sırt üstü kibleye doğru yatırır. Kasıklarında bulunan atar damarları başparmağı ile beş kez bastırıp bırakır. Hasta, kanın ayaklarına doğru ılık ılık gittiğini hisseder. Tedavi esnasında Tebbet suresini okuyan ocaklı tedavi sonunda 'ak göz, kara göz, dağa taşla doğru çık git' der".²⁰*

Kömür söndürme ocağı – Tarsus'taki bu ocağa başvuranlar için *"bebek annesini emmek istemediğinde veya durmaksızın ağladığında; bir kişide halsizlik, şiddetli baş ağrısı olduğunda nazar değdiğine inanılarak bu ocağa gidilir"* tanımlaması yapılır⁴². Uygulamada ocak kenarına su dolu bir kap konur, İhlas suresi okunarak ateş içinden alınan bir kömür parçası suyun içine atılır. Peşpeşe yedi kez yinelenen bu işlem sırasında ocaklı, kömürü suya atarken aklından da nazarı deşebilecek kişileri geçirir. Hangi kömür dibe çökmüşse, o kömüre niyet edilen kişinin nazarının değdiğine inanılır.

Körkleme/körükleme ocağı – Tanıma göre *"bi çıban deliniverse, içi delik gibi olsa ocağına gider körükletirler"*.³¹ Ankara'da kayda geçirilen bu ocakta ocaklı (körklemeci) kendini dağıtarak yakar, külünü yağla karıştırır ve yaranın üzerine sürer.

Köseleme ocağı – Kütahya'daki bu ocak hakkında açıklama mevcut değildir.²⁰

Kösnü/közlü/köslü/kösdü/köstü/kösti/gözsüz/köstebek ocağı – Ocakları Osmaniye,²¹ Yozgat,²³ Denizli,²⁴ Konya,²⁹ Ankara,^{31,39} Çankırı,³² Bolvadin,³⁵ Balıkesir³⁷ ve Nazilli'dedir.⁴⁰ Yapılan tanımlamalara göre *"Vücutta belli yerlerde -koltukaltı, boyun, kasık, sırt ve doğum yapmış loğusa kadınların göğüs altı- çıkan, derine doğru inen iltihaplı şiş yaraya verilen isimdir ... Çoğalarak dağılma özelliği gösteren, geç iyileşeni "dişi", dağılmayan ve tedaviye erken cevap vereni "erkek" olarak nitelendirilen bu hastalık, ocakların çoğuna göre, yaradaki iltihabın derine doğru inerek kabarma görüntüsü ile tedavide de kullanılabilen kösnünün -köstebeğin- toprağı derine doğru eşmesi sonucu oluşan görüntüsünün benzer çağrışımından dolayı bu ismi almaktadır";²³ "Bu hastalıkta vücudun her yerinden iltihaplı ve iri çıbanlar çıkar";³² "Çocukların herhangi bir yerlerinde şişlikler meydana gelirse köstebek ocağında yakılır. Bu şişlikler genellikle yüz ve kol bölgelerinde olur. Şişlikler köstebek yuvası gibi kabarık olur".³⁷ Farklı yörelerde yapılan uygulamada, köstebek yuvasından çıkarılan toprakla bir çamur hazırlanır ve cilde sürülür.^{21,23,24} Konya'da ise hastaya ocak ekmeğinden yedirilir ya da köstebek eti yedirilir.²⁹*

Köstek kesme/düşşak kesme/köstek kırdırma ocağı – İnanışa göre *"yürümesi geciken veya yürürken sık sık düşen çocukların ayaklarındaki engeli kaldırmak için veya düşmesini önlemek için"* yapılan uygulamalar *"köstek kesme"* ya da *"duşşak kesme"* olarak adlandırılır.⁶ Bu ismin verilmesinin nedeni, çocuğun ayağında, yürümesine köstek olan bazı güçler olduğuna inanılmasıdır. Mersin'deki ocaktaki örnek bir uygulamada, çocuk ekmek tahtasının üzerinde ayakta tutulur ve çocuğun iki ayağı, ekmek takılmış ince bir iple birbirine bağlanır ve bir köpek çağrılarak ekmek köpeğe gösterilir. Köpek ekmeği alınca ip kopar, bu da çocuğun ayağındaki kösteği kesmiş, engeli ortadan kaldırmış olur.

Kuduz ocağı – Sayılarının artık iyice azalmış olduğu bildirilse de Kastamonu,⁹ Yozgat,²³ Denizli,²⁴ Gürün,²⁶ Çankırı,²⁷ Balıkesir,³⁶ Afyon,⁴⁶ Bergama,⁴⁷ Kilis,⁴⁷ Bozkır,⁴⁷ Safranbolu,⁴⁷ Şebinkarahisar,⁴⁷ ve Reşadiye⁴⁸ yöresinde kuduz ocaklarının olduğuna dair kayıtlar vardır. Yozgat yöresinde kuduz ocağına tuz afsunlama/efsunlama ocağı da denmektedir.²³ Kuduz tedavisi amacıyla gerçekleştirilen uygulamalar arasında hastaya ocaklı evinin külünün karıştırıldığı yiyeceklerin yedirilmesi ve hastanın kafasının üzerinin kesilerek kanatılması, sonra da üzerine bitkisel içerikli bir şerbet dökülerek sarılması bulunur.²⁴ Gürün'de hastaların ocak ekmeğinden yemesinin ya da bir süre ocakta misafir kalmasının etkili olduğuna inanılır.²⁶ Ayrıca okunmuş tuz yaraya sarılır ve hastanın yiyeceklerine, içeceklerine karıştırılır.²³

Kulak ağrısı/teberrük ocağı – Ocakları Kastamonu,⁹ Denizli,²⁴ ve Ankara'dadır.³⁹ Denizli'de kurtdöken otu kullanılarak, hasta kulağa buğu uygulaması yapılır.²⁴

Kurbağacık ocağı – İnanişâ göre bu rahatsızlık "1,5 yaşına kadar olan çocuklarda görülür. el, çocuğun başındaki bingıldığa konduğunda, kurbağa sıçraması şeklinde atması kurbağacığın belirtisidir".²⁹ Konya'da bulunan ocakta fontanel (bingıldak) üzerindeki tüyler kazınarak cilt "jiletle 7-8 defa hafifçe çentilir" ve üzerine soğan, karabiber, yumurta, kuyruk yağı, üzüm gibi farklı maddeler içeren karışımlar sarılır.

Kurdeşen (kızıldonnu) ocağı – İnanişâ göre "bir kurdun topraktaki izine basılınca" bu rahatsızlık ortaya çıkar.²⁹ Ocakları Konya²⁹ ve Korkuteli'ndedir.³³ Uygulamada hasta dört yol ağzına götürülüp üzerine bir koyun postu örtülür. Daha sonra ocaklı, eline aldığı oklavayla "yerin değil, yurdun değil, uç" diyerek hastaya üç defa vurur.³³

Kurt dökme ocağı – Tarsus'taki ocağa "göz kızardığında ve gözde sürekli kaşıntı olduğu zaman" başvurulur ve buradaki uygulama şöyle aktarılır: "Ocak olan kimse, bir leğenin içine biraz iç yağı ve bir at nalı koyar. Bunların üzerine kaynamış su döker ve biraz bekler. Daha sonra hasta, başını leğenin üzerine tutar ve hastanın üzerine bir çarşaf örtülür. Ocak olan kişi, çarşafın üzerinden hastanın başına, sağdan soldan eliyle vurur. Bu esnada, hasta olan kişinin gözünden küçük kurtlar dökülür".⁴²

Külleme ocağı – Tanıma göre "külleme, yüzde bir çeşit terme de diyebileceğimiz yaranın meydana gelmesidir".⁶ Ocakları Mersin⁶ ve Denizli'dedir.²⁴ Uygulamada ocaktan kül alınarak elenir ve su ile karıştırılır. Bu karışım çocuğun karnına "el benim değil, Fatma anamızın eli" denilerek sürülür ve dua okunur.²⁴

Mankafa ocağı – Kütahya'da bulunan bu ocağa "yüzünde, gözünde şişlik ve şiddetli baş ağrısı" olanların başvurduğu belirtilmektedir.²⁰ Uygulamada "benim elim değil Fadime anamızın eli" diyerek tedaviye başlayan ocaklı ateşte ısıttığı tava ya da hamur esiraniyi hastanın yüzünün şiş olan yerlerine tutar. Isıdan hoşlanan bu hastalıkta uygulama üçe tamamlanır. Tedavi esnasında Fatıha, İhlâs, İnşirah, Kadir ve Tebbet sureleri üçer kez okunur. Ocaklı tedavi sonunda kendi eli ile getirdiği bir bardak suyu hastaya içirir".

Mantar ocağı – Ocakları Kastamonu⁹ ve Yozgat'tadır.²³ Uygulamada Kuran'dan sureler okunarak hastalıklı bölgeye tükürülür ve sonra bu bölge sıcak suyla ve sirkeyle yıkanır. Sonra da lezyonun üzerine sirke, su, kına karışımı sürülür.²³

Meme ucu bıçkını ocağı – Denizli'deki uygulamada damla sakızı dövülerek zeytinyağı ile karıştırılır ve krem kıvamı alıncaya kadar pişirilir.²⁴ "El benim elim değil, Peygamberin izniyle" denilerek bu karışım meme ucuna üç defa sürülür ve dualar okunur.

Midede su toplanması ocağı – Rahatsızlığın belirtilerinin halsizlik ve dizde ağrı olduğu belirtilir. Denizli'deki uygulamada un, yumurta, kekik ve çivit bir arada yoğrulur. Meydana gelen hamur "el benim değil Fatma anamızın eli" denilerek hastanın karnına sıvanır.²⁴

Mide şişkinliği ocağı – Denizli'de ocaklı ebeğümeci, bulgur, sabun, nane ve yağ ile hazırladığı bir yakıyı uygular.²⁴

Nazar (değmesi) ve/veya kurşun (dökme) ocağı – Mersin,⁶ Elazığ,⁸ Kastamonu,⁹ Kütahya,²⁰ Osmaniye,²¹ Aydın,²² Yozgat,²³ Denizli,²⁴ Çankırı,^{27,32} Konya,²⁹ Korkuteli,³³ Araban,³⁴ Ankara,³⁹ Nazilli,⁴⁰ Tarsus⁴² ve Çukurova'daki⁴³ bu ocaklara başvuranlar için "Nazarlı kişide sıkıntı, gerginlik, mide bulantısı oluyor";²⁴ "Bu ocağa daha çok kendisine nazar değdiğine inanan büyükler ile huysuzlanan ve uyumayan çocuklar getirilir"²⁰ ya da "Bu ocağa başı ağrıyan, üzerinde ağırlık (halsizlik) hissedene; kısaca kendisine nazar değdiğine inanan kişiler gitmektedir"⁴² tanımları yapılmıştır. Elazığ'da "kem nazar", "nazara uğradı", "nazar değmesi", "göz değmesi", "göze gelme", "nazar", "nazara gelme", "nefesi dokunma", "nefesi değmiş", "kem göze gelmiş", "gög (=mavi) göze gelme" gibi adlarla ifade edilen nazarın, yaratılmış olan canlı-cansız bütün varlıklarla ilişkili olduğu" düşünülmektedir⁸. Çankırı'daki inanişâ göre "başta insan olmak üzere, maddi-manevi, büyük ya da küçük her türlü değerlere karşı herhangi bir kimsenin kin, haset ve kıskançlıkla bakmasından doğan kötü sonuçlar 'nazar değmek' olarak adlandırılır. 'Göz değmek', 'isabet etmek', 'göze gelmek' gibi tabirlerle de ifade edilen nazar canlı ya da cansız bütün varlıklarla ilişkilidir".³² Yozgat yöresinde nazar ocağına kurşun ya da üzerlik ocağı adı da verilir.²³ Ortak sayılabilecek uygulamalar arasında, dualar ve sureler okunması, hastaya metal bir eşya tutturulması, yakı uygulanması, muska takılması, nazarlık ve nazar boncuğu takılması, idrar içirme, kapı üstüne nal, sarımsak gibi eşyaların asılması sayılabilir.^{6,9,29,40} Ayrıca tuz, sarımsak, üzerlik, çörekotu gibi ürünlerle tütsüleme^{8,9,20,23} ya da kurşun dökme^{8,9,20,23} de yaygın olarak

uygulanmaktadır. Kurşun dökme işleminde, bir kabin içinde kurşun eritilirken, başka bir kabin içine de biraz su konur. Yere oturtulan hastanın üzerine bir örtü tutulur. Eritilen kurşunun olduğu kaba su dökülür.^{34,40} Kurşunun aldığı şekle göre de yorum yapılır.^{33,34}

Oklama ocağı – Ankara’da kaydedilen bu ocağa başvuranların yakınması ocaklı tarafından “başı sancır, cob cob. Nazardan olur” şeklinde aktarılır.³¹ Ocaklı, hastanın kafasının üzerinde bir bazlama tahtası varken ocaklı küçük bir okla hastanın kafasına üç kez vurur.

Ot kesmesi ocağı – Bu rahatsızlık, Denizli yöresinde “ucu irinli sivilceler, kızarık yangınlı (ateş) ile seyreden hastalık”,²⁴ Nazilli yöresinde ise kaşıntılı bir deri hastalığı olarak tanımlanmaktadır.⁴⁰ Ocaklının anlatımıyla uygulama şöyle gerçekleştirilir: “Ot kesme otu oluyor, o otu kaşıntının olduğu yere koyarsın, üç Amentü, üç Fatıha okursun, ‘izin Allahtan, sevap benden’ dersin, o otu bir taşın üzerine koyarsın, o kuruyunca dert de kurur”.⁴⁰

Önük (böcek öldürmesi) ocağı – Tanıma göre bu hastalık “bir yaşına kadar olan çocuklarda olur. Çocuğun burnu akmağa ve hava alamamağa başlar. Sıcaklık yükselir. Ses kısılır. Çocuk zayıflar ve huysuzlaşır. Soğuk algınlığı, grip değildir”.³⁶ Balıkesir’deki uygulamaya göre “üç saman kurdu alıp birini azat etmeli, ötekilerini, burun deliklerine birer tuzsuz tereyağı sürerek böceklerin başları burnun içine gelmek üzere sokulmalıdır. Eğer böcekler ölürse hastalık önüktür. Böcekler öldükten sonra çocuğun biraz keyfi yerine gelmeye, gözü açılmağa başlar. Bu iş ocağına üç sefer yaptırılırsa en çok altı böcek öldürüldükten sonra hastalık tamamıyla geçer”.

Piroz ocağı – Hastalık Araban’da “vücudun herhangi bir yerinde oluşan kızarıklık, şişkinlik ile birlikte oluşan ‘piroz’un üzeri parlaktır. Çoğunlukla göz, dudak ve burun bölgesinde görülmektedir. Ufak kaşınmalarla başlar, kızarma ve şişme ile devam eder” şeklinde tanımlanır.³⁴ Uygulamada Kuran’dan sureler okunarak hastalıklı bölgenin üzerine tükürülür.

Pöccük çekme ocağı – Araban’da bulunan bu ocakta “yüksek bir yerden atlama, ani ters hareketler sonucu kuyruk kemiğinde oluşan ağrılar, yürüyememe, oturamama” yakınmaları olan hastalara müdahale edilir ve manipülasyon işlemleri uygulanır.³⁴

Romatizma ocağı – Ocağı Yozgat’tadır. Anlatıma göre “hastalık adlarının tıbbî karşılıkları halk arasında yayılıp, belirtileri öğrenildikçe bacak ağrısına bakan ocak da ‘romatizma ocağı’ olarak adlandırılmaya başlıyor”.²³ Uygulamada ocaklı ağrıyan bölgelere “okunmuş” topraktan yapılmış çamur sürer.

Saçkıran ocağı – Ocakları Yozgat²³ ve Korkuteli’ndedir.³³ Hastalıklı bölgeye zift³³ ya da tuz, sarımsak, sütleğen gibi bitkiler sürülür.²³

Saddak ocağı – Çankırı’daki bu ocağa karın ağrısı tedavisi için gidilir. Uygulama şu şekilde aktarılır: “Bir kişi kollarını hastanın omuzundan uzatarak karın kısmına bir tahta (genellikle yastaç adı verilen bazlama tahtasını) tutar. Saddak atacak kişi de eline bir oklava (oklağaç) alır, dışarı çıkıp geri girer ve hastayı tutan kişiyle arasında şöyle bir konuşma geçer: -Selamün aleyküm. -Aleykümselam. Nerden gelirsin? -Sancı yerinden gelirim. -Ne yaparsın? – Saddak atarım. -Atamazsın! -Atarım! -Atamazsın! -Atarım! -Atamazsın! -Atarım! -Atamazsın! -Atarım! Bu konuşmadan sonra saddak atacak kişi elindeki oklavayla hastanın karnında tutulan tahtaya üç defa vurur ve bu olay ve bu konuşmalar aynen üç defa tekrarlanır.³²

Sancı ocağı – Ocakları Zile¹³ ve Yozgat’tadır.²³ Uygulamada ocaklı Kuran’dan sureler okuyarak sancıyan yerleri ovar.²³

Sarılık ocağı – Ocakları Mersin,⁶ Elazığ,⁸ Kastamonu,⁹ Kütahya,²⁰ Osmaniye,²¹ Aydın,²² Yozgat,²³ Denizli,²⁴ Gaziantep,²⁸ Konya,²⁹ Ankara,³¹ Çankırı,³² Araban,³⁴ Nazilli,⁴⁰ Tarsus,⁴² Çukurova,⁴³ Adana,⁴⁴ Ovacık,⁴⁵ ve Afyon’dadır.⁴⁶ Sarılık tedavisi amacıyla uygulanan yöntemler çok çeşitlidir. Hastanın alnını ya da kafanın tepesini jilet, ustura vb. ile kanatma,^{8,23,24,29,34,40-43} hastanın elini, boynunu sarı iplerle bağlama,²⁴ başına sarı yazma ya da tülbent örtme,^{8,34,43} dualar okuma,²⁴ hastaya aniden tokat atma³⁴ gibi uygulamalar en sık görülenler arasındadır.

Sedef ocağı – Elazığ⁸ ve Ankara’daki³⁹ ocaklarda ocaklı dualar okur.

Sehil/sihir, büyü ve tılsım ocağı – Elazığ yöresindeki bu ocakların işlevi şu şekilde tanımlanmaktadır: “Genellikle kısmeti bağlı kızların kısmetini açmak; birbirini sevmeyen karı-kocayı barıştırmak veya mutlu bir yuvayı dağıtmak; evine bağlı olmayan kocayı yuvasına bağlamak; nikâh esnasında damadı bağlamak veya bağlı bulunan damadı yahut da gelini eski sıhhatine kavuşturmak; gelebilecek her türlü dert, belâ ve felâketlerden korunmak; hastaları tedavi ettirmek veya kişileri ağır bir hastalığa duçar etmek; kaybolan eşyayı yahut hırsız bulmak; ekonomik ve iktisadî hayatta karşı rakibin güç ve kuvvetini alıp onu etkisiz ve muhtaç duruma getirmek; define aramak, define gizlemek;

karşı sihri etkisiz hale getirmek; gibi sosyal hayatta akla gelebilen her türlü olumlu veya olumsuz isteklerin gerçekleştirilmesi amaç ve inancıyla bu ocaklara başvurulur".⁸ Bu ocaklarda dini motifli uygulamalar gerçekleştirilmektedir.

Sığaç ocağı – Kütahya'daki bu ocak hakkında ayrıntılı bilgi verilmemiştir.²⁰

Sıkma ocağı – Çankırı'nın Bayramören ilçesindeki bulunan ve "vücutun herhangi bir yerinde çıban çıktığında veya ağrı, şişme, kızarıklık olduğunda geline" ocağa denmektedir.³² Uygulamada ocaklı dualar okur ve hastalıklı bölgelere toprak sürer.

Sıraca ocağı – Tarsus'daki ocağa "vücutta göz göz yara olduğu zaman" başvurulur. Ocaklı "dağdan yedi çeşit ot toplar. Hasta diz üstü oturur ve ocak olan kişi, yedi çeşit otu makasla, hastanın başının üzerinde Fâtiha ve İhlâs suresini okuyarak küçük küçük keser. O otları daha sonra yerden toplar ve kaynatarak birazını hastaya içirir, birazını da hastanın yalarına sürer".⁴²

Sıtma (bağlama) ocağı – Ocakları Elazığ,⁸ Denizli,²⁴ Ankara,³⁹ Tarsus,^{42,43} Adana⁴³ ve Osmaniye'dedir.⁴³ Denizli'deki uygulamada, dualar okunurken bir ipe yedi düğüm atılır ve ip hastanın koluna bağlanır.²⁴ Tarsus'taki uygulama şu şekilde aktarılır: "Sağaltma ocağı, küçük bir çalığı taş ile bastırır. Bu çalığı taş atarken 'sıtma bu iti dutma, dutarsan da bırakma' der. O çalığı taş ile bastırdıktan sonra bir kirişe (hayvanın ince bağırsağının kurutulmuş ip haline getirilmiş şekli) çığ ip bağlar. Böylece sıtma, ipe bağlanmış olur".⁴²

Siğil/sinil/sinir/sevil ocağı – Mersin,⁶ Kastamonu,⁹ Osmaniye²¹ Aydın,²² Yozgat,²³ Denizli,²⁴ Konya,²⁹ Ankara,³¹ Çankırı,³² Korkuteli,³³ Araban,³⁴ Balıkesir,³⁶ Nazilli⁴⁰ ve Tarsus'ta⁴² bu rahatsızlık "cilt üzerinde meydana gelen, dikenin baş kısmı şeklinde ucu sivri olan, kümelenmiş kabarcıklar topluluğu"²³ ya da "vücutun bazı yerlerinde çıkan mercimek büyüklüğünde bir çeşit cilt hastalığı"³³ olarak tanımlanır. Bu hastalığa Kangal'da derme/derma denmektedir, ocağı da derma ocağıdır.¹⁸ Uygulamada diken, iğne ya da arpa ile siğilin çevresi Kuran'dan sureler okunarak çizilir ve üzerine tükürülür.^{24,34}

Silkin ocağı – Çankırı Şabanözü'nde bulunan bu ocak, "kırk bastığına inanılan çocukların tedavisi için geline bir ocaktır". İnanışa göre "kırk basan çocuk hastalıklı, zayıf, çelimsiz olur, kilo alamaz".³² Önlem amaçlı olarak, bebekleri olan anneler üzerlerindeki iğneyi değiştirerek birbirlerinin yakalarına takar ve sarılırlar. Tedavi uygulamasında ise ocak evinde su ısıtılır ve çocuğun koluna nazar boncuğu bağlanır. Daha sonra çocuk "silkin taşı" denen yere getirilerek önceden ısıtılmış olan suyla yıkanır ve kolundaki nazar boncuğu kırılır. Son olarak da çocuk ters çevrilerek kafası üç defa silkin taşına değiştirilir.

Silme ocağı – Yozgat'taki tanıma göre silme, "bebek ve çocuklarda uzun süreli iştahsızlık durumunda, salya akması, burun akmasıyla beraber kaşıntı ve karın bölgesi sertleşmesi belirtileriyle kendini gösteren hastalıktır".²³ Uygulamada yavşan otu kaynatılarak, suyuyla hasta çocuk ovularak silinir ve daha sonra bu sudan çocuğun ağzına damlatılır.

Sirkence ocağı – Hastalık hakkında bilgi verilmemiştir. Denizli'deki uygulamada ocaklı, içine çeşitli baharatlar atıldığı pekmezi ısıtır ve tavuk tüyüyle hastalıklı bölgeye sürer.²⁴

Sulu yara/sulu yarada çakma ocağı – Bu ocaklar Denizli ve Afyon'da mevcuttur.^{24,46} Uygulama şu şekilde aktarılır: "İki çakmak taşı alınır, birbirine hızla sürtülür ve taşı sulu yaranın üzerine üç defa Fatiha, İhlas duaları okuyarak sürerim".²⁴

Sürk (kel) ocağı – Tanıma göre "çocukların yüzlerinde, yanaklarında, omzunda ve kaşlarında temre gibi deri döküntüsü şeklinde olan beyazlıklara sürk denir".²⁹ Kangal'da sürk (kel) hastalığının nedeninin "sabun ve su değişikliği, keder, üzüntü ve ihtiyarlık" olduğuna inanılır.¹⁸ Uygulamada oaktan alınan suya bir miktar kil katılarak bununla yıkanılır. Ocakları Kangal¹⁸ ve Konya'dadır.²⁹

Süt ocağı – Kangal'daki bu ocağa "ana sütü yaramayan, memeyi tutmayan, kırklı ve küçük çocuklar" ya da "sütü az olan kadınlar"ın götürüldüğü bildirilir. Uygulamada bebekler ocak evindeki su ile yıkanılır. Anneler ise ocaklının okumuş olduğu bir parça tuzlu suyu alarak, yedi gün boyunca bunu yıkadıkları suya katarlar.¹⁸

Şibit kabarcığı ocağı – Kütahya'daki bu ocak hakkında ayrıntılı bilgi verilmemiştir.²⁰

Taş kırma ocağı – Tarsus'taki ocağın işlevi ve yapılan uygulama şu şekilde aktarılır: "Bu ocağa da nazardan arınmak için gidilmektedir. Sağaltma ocağı, evindeki oaktan (ateş yakılan yer) bir taş alır –sağaltma ocağının evindeki ocakta sacayağı yerine, çoğunlukla üç tane taş kullanılır- ve bu taştan kırk tane küçük parça kırar. İçinde su bulunan bir kaba, bir kez Fatiha, üç kez İhlâs suresini okuyarak kırmış olduğu küçük taş parçalarını ikişer ikişer atar. Taşlar suya atıldığında ses çıkarırsa hastaya nazar değmiştir. Eğer nazar değmemişse taşlar suya atıldığında ses çıkarmaz. Kaptaki suyun

içine ocaktan biraz da kül atılır. Nazar değen kişi bu sudan içer, eğer nazar değen varlık hayvan ise, onun da üzerine bu sudan serpilir, göğsüne sürülür ve biraz da içirilir.⁴²

Tavukgötü ocağı – Nasır için başvurulmuş Denizli'deki bu ocaktaki uygulamayı ocaklı şöyle aktarır: “Bildiğim sureleri okumaya başladım. Her üç defa okuyuşumda avucuma tükürürüm, okuma bittiğinde avucumdaki tükürüğe parmağımı batırır, tavukgötü (nasır) olan yere sürmeye başladım. Bunu sürerken ‘el benim elim değil, dil benim dilim değil, Fatma anamızın eli, dili’ derim. Tükürüğü tavukgötüne sürerken ‘defol git pis der’ derim. Kişiye hiç konuşmadan git gezin gel derim”.²⁴

Tıbıka/tıpkı/tıpga/tıpgalı/tıvga ocağı – Mersin yöresinde “annesini emmeyen, uyumayan, devamlı ağlayan çocuklara yörede ‘dıbıkalı/tıbıkalı’ adı verilir. Tıbıka, yörede ‘mavi hastalık’ olarak da bilinir. Tıbıkalı çocuk mor olur, tırnaklarının dibi mavi olur, çocuğun gözleri beğeri -gözleri kayar, akı gözükür- olur”.⁶ Kangal'daki inanışa göre “yeni doğan çocuğun, doğumundan hemen sonra ölmesi ‘mekir’ adı verilen kötü ve öldürücü ‘cin’den dolayıdır. Bu kötü ruhlu, kafir cin’in iradesi ve etkisi altında olanlara ‘tıpkı’ denilmektedir”.¹⁸ Kangal'daki uygulamada hastalık hayvanlara göçürülerek tedavi edilmeye çalışılır.¹⁸ Yozgat'taki ocakta “yeni doğan bebeklerde ve çok büyümemiş (7 – 12 yaş) çocuklarda, gelişememe ve büyümemeye sorunlarına tedavi üretilir. Huzursuzluk, karın şişmesi olan hastada zayıflık, kol – bacak – boyun inceliği varsa bunlar gelişim geriliğine işarettir ve tıvgalanması gerekmektedir”.²³ Osmaniye'de bu rahatsızlık ve uygulama şu şekilde aktarılır: “Tıbıka, bir kadının doğan çocuklarının fazla yaşamayıp, doğduktan kısa bir süre sonra ölmesidir. Bu durumda olan kadına ‘tıbıkalı’ denir. Halk arasında köpek hastalığı denir ve köpeklerden geçtiğine inanılır. Köpeklerin çocukları durmaz ve köpek silkindiğinde kadına değerse o kadın tıbıkalı olur. Çocuğu durmaz. Böyle kadının tedavisi yine bir kedi ya da köpeğin silkinmesiyle geçer. Tıbıkalı olan kadın yeni doğum yapan bir kadının evine gidip çırpınırsa tıbıka, tıbıkalı kadından diğerine geçer. Çırpınan kadın tıbıkadan kurtulur”.²¹

Temreği/Temre/Temrek/Temreke/Terme/Termeği/Temreği/Değirmi/Kemre/Kebe/ Derma/ Demre/Demreği/Termiye/Diškiri/Üç günlük ocağı – Ocakları Mersin,⁶ Kastamonu,⁹ Kangal,¹⁸ Kütahya,²⁰ Osmaniye,²¹ Aydın,²² Yozgat,²³ Denizli,²⁴ Konya,²⁹ Ankara,³¹ Çankırı,³² Korkuteli,³³ Araban,³⁴ Balıkesir,³⁶ Nazilli,⁴⁰ Tarsus⁴² ve Çukurova'dadır.⁴³ Yapılan tanımlara göre “Derma, vücudun herhangi bir yerinde oluşabilen, kendini kaşıntı ile gösteren cilt hastalığı adıdır”;²³ “Bu rahatsızlığın ayakların uzun süre ayakkabı içinde kapalı olarak kalması veya başka birinden bulaşması sonucu meydana geldiği bilinmektedir”;²² “İnsanın daha çok yüzünde olmakla birlikte vücudunun çeşitli yerlerinde de olabilen deride dökülme, kabarıklık, kızarıklık şeklinde ortaya çıkan ve zamanla büyüyen bir çeşit cilt hastalığıdır”.³³ Çankırı'da bu rahatsızlık için “üç günlük”, “çizdirme”, “demirağı”, “gidiyen” gibi isimlendirmeler de kullanılır.³² Ocaklının anlatımıyla Denizli yöresinde şu uygulama yapılır: “‘el benim değil, Fatma Anamızın eli’ diye başladım. Duaları okuyarak temrenin etrafını çizerim. Bunu üç defa Cumartesi, Pazartesi günleri yaparım. Bunları hep ertelemesi için ertesi günler yaparım”.²⁴ Araban'da ise ocaklı “yedi adet arpa alır ve hastalıklı bölge ya bu arpalarla ya ‘kör diken’ denilen bitkinin dikenini ile ya da ‘kopya kalem’ denilen keçeli kalemle çizilir. Ocaklı bu işlemi yaparken bir takım efsunlu sözler söyler, dualar okur. Daha sonra çizdiği bölgenin üzerine tükürerek, o bölgede kuru bir yer kalmayacak biçimde tükürüğünü yayar. Son olarak ‘el benden, medet Allah’tan’ diyerek işlemi tamamlar”.³⁴ Hastalıklı bölge üzerine ocaklının tükürmesi uygulamasına başka yörelerde de rastlanır.^{29,42,43} Bunun dışında lezyon bölgesine kül,^{29,33} katran-kına karışımı,²³ derma otu²³ uygulamalarının da yapıldığı görülür.

Topalan ocağı – Bu hastalarda karın ağrısı, bulantı, iştahsızlık vardır. Denizli'deki ocakta ya yakı uygulanır ya da ocaklı elini hastanın karnını tutarak Kuran'dan sureler okur.²⁴

Tuz çevirme ocağı – Bu ocağa “başağrısı, halsizlik, kusma, kendinde olmama” yakınmaları yani “nazar belirtileri” olan hastalar başvurur.³⁴ Gaziantep'in Araban ilçesindeki uygulamada, ocaklı hastayı yere oturtuktan sonra eline aldığı tuzu hastanın vücudu üzerinde gezdirir. Daha sonra bu tuzun bir kısmı hastaya yedirilir, kalan tuz ise ocağa atılır. İnanışa göre eğer ocaktan “çatır çatır” ses geliyorsa yakınmaların nedeninin nazar olduğu anlaşılmış olur.

Tuzlama ocağı – Araban'daki bu ocakta yeni doğmuş bebekler tuzlanmaktadır.³⁴ İşlem için suyun içine tuz, süt, bal ve bir gece öncesinden ıslatılmış karanfil eklenir ve bebek bununla yıkanır.

Tuz patlatma ocağı – Kütahya'daki bu ocakta “nazarı bozma” amaçlı işlemlerin gerçekleştirildiği ifade edilir ve uygulama şöyle aktarılır²⁰: “Gelen hasta bir örtünün altına oturtulur. Tuz, süpürge tavası içinde ateşte kızdırılır. Hastanın başına bir kap içinde su tutulur ve bu suya kızdırılan tuz dökülür. Tuz döküldüğünde patlar ve dağılır. Onun patlaması ile hastanın üzerindeki nazar çıkar. Tuz ne kadar çok

dağılırsa nazar da aynı oranda dağılıp gider”.

Tüpleme ocağı – Tanıma göre “bebeğin kursağının beraber karnı şişer. Büyük zayıf adamlarda da olur. Sitma tutar, suyu da çok içer, tüplemeye çeviririr”.³¹ Ankara³¹ ve Kütahya’daki²⁰ ocaklarda tedavi amacıyla kil ve toprak külü kullanılır.

Uçuk ocağı – Herpes simplex virüsünün neden olduğu lezyonlara uçuk denmektedir. Halk hekimliği çalışmalarına göre “bunun uykuda iken kişinin bilinmeyen bir sebepten ötürü korkması ile ortaya çıktığına inanılır”;⁸ “Dudakların kenarında çıkan kabarcıklara ‘uçuk’ denir. Halk arasında uçuğun, gece rüyada korkma neticesinde çıktığına inanılır”;⁹ “Bu yaranın çıkma sebepleri olarak nazar, üzüntü, gece bir şeyi fazla düşünerek yatma, korkulu veya üzüntülü rüya görme gösterilmektedir”.²³ Ocakları Elazığ,⁸ Kastamonu,⁹ ve Yozgat’tadır.²³ Elazığ’daki uygulamada hastanın ağzına “ocaklı tarafından bir demir parçası ile üç defa ‘parpusu’ denilerek vurulur veya vurulmuş gibi yapılır”.⁸

Ulama ocağı – Buradaki temel yakınma kaşıntıdır. Uygulamayı Denizli’deki ocaklı şöyle anlatır: “Ocaktan bir ensi (odun) alırım. hasta kişinin sırtına bir sofraya bezi örterim. Bu aldığım odunu yakarım, kaşıntılı kişinin arkasından ben kovularım, o kaçır gibi yapar. Hasta kaçarken ben sorarım, ‘ne oldun’? o; ‘kurdeşen oldum’ der. Ben de arkasına ensi ile vururum. Bu şekilde üç defa o kaçır, ben kovularım ve ensi ile arkasına vururum. Sonra kullanılan odun üç yol ağzına atılır”.²⁴

Ürüne ocağı – Kastamonu’da bulunduğu bildirilen bu ocakla ilgili bilgi verilmemiştir.⁹

Vücut ağrısı ocağı – Denizli’deki uygulamada dualar okunarak ağrıyan yerler ovulur.²⁴

Yakı ocağı – Açıklama bulunmamakla birlikte, Kütahya’daki bu ocakta yakı uygulamasının yapıldığı söylenebilir.²⁰

Yakma ocağı – “Bir türlü yara”³¹ ya da çıban için kullanılan yakma rahatsızlığının ocakları Konya²⁹ ve Ankara’dadır.³¹ Tedavi amacıyla, ateşte kızdırılan metal ya da ahşap bir alet yaranın üzerine bastırılır yani dağlama uygulanır.²⁹

Yanık ocağı – Araban’daki bu ocakta yanıklı alan üzerine kabak kökü, zeytinyağı, mercimek tozu, çiğ patates, rendelenmiş elma gibi maddeler sürülür.³⁴

Yarımcı/yarım baş ağrısı ocağı – Günümüzde migren olarak bilinen yarım baş ağrısı için Aydın²² ve Yozgat’ta²³ ve ocaklar bulunmaktadır. Uygulamada baş ovulur²³ ya da bir bardağın içine doldurulan odun külü hastanın başı üzerinde gezdirilir.²²

Yaşıcı yara ocağı – Bu rahatsızlık “ekseriya çocuklarda olan, kulak arkasındaki ve yüzündeki, sulanıp duran yaralar” olarak tanımlanmaktadır. Denizli’de bulunan bu ocaktaki uygulamada ocaklı, Kuran’dan sureler okuyarak tükürüğünü yara üzerine sürer.²⁴

Yaşıt ocağı – Yaralar için gidilen Denizli’deki bu ocakta ocaklı, yarayı sabunlar ama suyla durulama yapmaz ve Kuran’dan sureler okurken yaranın üzerine çamur sürer.²⁴

Yel (kesme)/yel bağlama/kulunç (kesme) ocağı – Tanımlamalara göre “vücudunun her hangi bir yerinde sızı, ağrı ve yel olanlar ile halk arasında ‘kara yel’ -bu yele yakalanan hastaların belirtileri, evden kaçmak, yerinde duramamak, hırçın ve kırıcı olmaktır- olarak bilinen hastalığa yakalananlar, yüz felci olanlar ve doğumdan sonra uhrevi bir hastalığa yakalanan kadınlar giderler”¹⁸; “Soğuk alınmasına, ağır yükün birden kaldırılmasına, uzun süreli olarak fazla çalışılmasına, terledikten sonra terin soğumasına bağlı oluşan sırt ve omuz sertleşmesidir. Genelde rüzgârda açık alanda uzun süre kalınmasından, bu sebepten dolayı oluşmasından ve tedavi edilme yönteminden dolayı ‘yel bağlama’ ocağı isimlendirmesi daha yaygın kullanılıyor”²⁴; “Bu hastalıkta vücudun çeşitli yerlerinde, özellikle kollarda ve bacaklarda romatizmal ağrılar olur”.³² Ocakları Kastamonu,⁹ Kangal,¹⁸ Kütahya,²⁰ Yozgat,²³ Denizli,²⁴ Ankara³¹ ve Çankırı’dadır.³² Örnek bir uygulamada ocaklı, Kuran’dan sureler okuyarak ağrılı bölgeye bir bıçağın keskin olmayan tarafını ağır ağır vurur.²⁴

Yılan/yılan kovma/yılandıcı/yılan-akrep sokması ocağı – Ocakları Osmaniye,²¹ Denizli,²⁴ Araban,³⁴ Adana⁴³ ve Mersin’dedir.⁴³ Araban’da “evlere, özellikle de tarlalara musallat olan yılanlar için bir avuç toprak afsunlanarak okunur ve yılanın olduğu bölgeye serpilir”³⁴ ya da insana “yılan, akrep dokunmaması” için bir efsuncu tarafından dualar okunur.²¹ Mersin ve Adana’da ise yılan sokması durumlarında bu ocağa başvurulur.⁴³ Daha önceden yılandan alınmış bir parça yağ, pamukla ezilerek güneşte kurutulur. Hasta geldiğinde “panzehir” olarak adlandırılan bu karışım vücudun belli bölgelerine sürülür.

Yılandıcı ocağı – Erizipel, ya da halk dilindeki adıyla yılandıcı için farklı tanımlamalar yapılmaktadır: “Yılandıcı hastalığında ağrı, yılanın dolaştığı gibi her yerinde dolaşır”;²⁴ “Yılandıcı hastanın her yerinde ağrı olur, ızdırabı çok olur. Gözde olursa kör olabilir, ayakta olursa topal olabilir, omuzda olursa kol tutmaz”;²⁴ “Bu hastalık sıkıntından, üşütmeden dolayı olur. Çok tuhaf bir hastalıktır.

Suda gezen yılan gibi, ağrı vücudun her yerinde, bir orada bir burada çıkar, iştahı kesilir, zayıflar";²⁴ "Bu hastalıkta vücudun bazı bölgeleri şiddetle ağrır ve şişer";³² "Çocuğa nazar değince yılanlık hastalığına döner gider. Çocuğun bir tarafında sızı başlar. Genellikle kolları ya da bacaklarında eklem yerlerinde sızı olur";³⁷ "Halk arasında yılanlık adıyla bilinen kemik veremi hastalığına yakalanan hastaların götürüldüğü ocaktır";⁴⁵ "Bu hastalık ayak kemiğinde oluşmaktadır. Böyle durumda hastanın yürümesi zorlanmaktadır";²¹ "Cereyanda kalındığında vücutta oluşan ağrı ve sızılar halk arasında yel girmesi ya da yılanlık olarak adlandırılır".⁴⁴ Ocakları Mersin,⁶ Kastamonu,⁹ Kangal,¹⁸ Aydın,²² Çankırı,^{23,32} Denizli,²⁴ Konya,²⁹ Ankara,^{31,39} Balıkesir,^{36,37} Nazilli,⁴⁰ Tarsus,⁴³ Osmaniye,⁴³ Adana⁴⁴ ve Isparta'da⁴⁹ bulunmaktadır. Yılanlık ocaklısına Isparta-Sütçüler'de⁴⁹ çentici, Kastamonu'da⁹ yılanlık, yılanlık kesen, yılanlık sıkın, bıçakçı gibi isimler de verilir. Uygulamada Mekke taşı (yılanlık taşı) adı verilen taşın kullanımına sık rastlanır. Denizli'deki bir ocaklı uygulamasını şöyle anlatır: "Bu taşlar annemden mirastır. Kese içinde buğday unu ile beslenir, doğururlar ... aynı zamanda ölürlük ... erkek ve dişi taşlar bembeyaz kağıt gibi olduklarında ölmüş demektir. Tedavi gücü kalmaz ... hasta ağrıyan mintıkayı açar, bize gösterdiği bölgeye bir çift yılanlık taşı yapıştırırım. Taşlar yapışıyor ise yılanlıktır, yapışmaz ise değildir. Taşlar yapıştığında, annemden kalma hançer ile üç ihlas, bir Elham okuyarak o kısmı çeviririm. Bu çevirdiğim yeri usturam ile çenterim, bu kısımdan kan, bazen sarı su akar, buraya dövmüş olduğum tuz ile soğanı bir bez üzerine alır, sararım".²⁴

Yüğrük/yürük ocağı – Bu rahatsızlık için yapılan tanımlamalar şu şekildedir: "Yörede 'kızıl yürük' denilen bir deri hastalığı vardır. mora çalan kırmızı renkte, kanlı, ağrılı bir yara şeklindedir. Bunun için ocağa gidilir";²¹ "Yüğrük elde, ayakta nazar sonrasında oluşan bir hastalıktır. El ve ayaklar kızarır, pullu pullu olur";²¹ "Bu ocağa, daha çok Çarşamba günü, zayıf, iştahsız, hastalıklı bebek ve çocuklar götürülmektedir".⁴² Ocakları Mersin,⁶ Osmaniye²¹ ve Tarsus'tadır.⁴² Uygulamada ocaklı hastaya üç kez "ne kesiyon" diye sorar, ve "kızıl yürük kesiyon" diye yanıtlar. Peşinden de dua okuyarak bıçakla lezyonu keser.²¹

Yüksek ateş ocağı – Denizli'de bulunan ocakta un, soğan, sabundan bir yakı hazırlanır ve hastanın karnına sürülür.²⁴

Yürümeyen çocuk ocağı – Ocakları Zile¹⁶ ve Yozgat'tadır.²³ Buraya getirilen çocuklara abdest aldırılır, dua ettirilir ve türbe çevresinde üç kez gezdirilir.²³

Sonuç

Ocak ve ocaklık kavramları, Türk boylarının Orta Asya'dan taşıdıkları kültür mirasının önemli bir parçasıdır ve yüzyıllar boyunca gerçekleştirdikleri halk hekimliği uygulamalarıyla ocaklar ve ocaklılar, halkın sağlık sorunlarını gidermeye çalışmışlardır. Zaman içinde tıbbın gelişmesi ve halkın sağlık hizmetlerine ulaşımının artmasıyla sayısı ve etkinlikleri azalmış olsa da, ocakların Türk tıp tarihinin önemli bir alanını oluşturduklarını unutmamak gerekir. Bu konuda farklı yörelerde gerçekleştirilen çalışmaların karşılaştırılması, ocaklar konusundaki mevcut bilgilerimize yeni bir bakış açısı getirebilecektir.

Kaynaklar

1. Boratav PN. 100 Soruda Türk Folkloru. İstanbul: Gerçek Yayınevi; 1994.
2. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.586a85bf0455d3.23706161 Erişim tarihi: 21.12.2016
3. İnan A. Tarihte ve Bugün Şamanizm. Materyaller ve Araştırmalar. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi; 1986.
4. Acıpayamalı O. Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri. A.Ü. DTCF Dergisi 1968; 26(1-2): 1-9.
5. İnan A. Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları. A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi 1952; 1(4): 19-30.
6. Sever M. Mersin ve Yakın Çevresi Halk İnançları ve Halk Hekimliği. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi; Ankara: 2001.
7. İrkil Erol K. Balıkesir Merkez İlçe Manav Köyleri Halk Edebiyatı ve Folklor Derlemeleri. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi; Balıkesir: 2014.
8. Araz R. Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını; 1991.
9. Küçükbasmacı GG. Kastamonu'da Halk Tababeti İnanış ve Uygulamaları. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi; Ankara: 2000.
10. Arslan-Erol H. Kilis İli Ağızları Ses Bilgisi Özellikleri Üzerine. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 2015; 10: 421-484.
11. Tataroğlu ET. Anadolu Tıbbi Folklorunda Telkinle Tedavi ve Bu Çerçeve Şekillenen Edebi Verimler. <http://eprints.ibu.edu.ba/2116/10/ANADOLU%20TIBB%C4%B0%20FOLKLORUNDA%20TELK%C4%B0NLE%20TEDAV%C4%B0%20VE%20BU%20C3%87ER%C3%87EVEDE%20C5%9EEK%C4%B0LLENEN%20EDEB%C4%B0%20VER%C4%B0MLER%20full%20paper.pdf> Erişim tarihi: 23.05.2016

12. Acıpayamlı O. Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi. Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri; 1988; Kasım 23-25; Ankara, Türkiye. Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları; 1989.
13. Karaaslan M. Kaşkar Türklerinde Doğum Çevresinde Gelişen İnanç ve Pratikler. Turkish Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 2011; 6(3): 1435-1448.
14. Kalafat Y. Güney Azerbaycan/Kuzey İran'da Türk Kültür Coğrafyası Halk İnançlarında Mitolojik Tespitler. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi 2013; 13: 61-66.
15. Murad NYM. Irak Türkmenlerinin Halk İnançları ve Bu İnançlar Etrafında Oluşan Halk Edebiyatı Unsurlarının İncelenmesi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi; Ankara: 2009.
16. Öztelli C. Anadolu'da Şamanlığın İzleri. I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri, 1973; Ekim 8-14; Ankara, Türkiye. Ankara: Başbakanlık Basımevi; 1974.
17. Kalafat Y. Altaylar'dan Anadolu'ya Kamizm (Başlangıçtan Günümüze Tengricilik-Göktengri İnanç Sistemi). İstanbul: Yeditepe Yayınları; 2010.
18. Doymuş E. Her Yönüyle Kangal. Sivas: 1999.
19. Filiz A. Çayırılan (Yozgat) ve Çevresinde Ölümle İlgili İnanış ve Uygulamalar. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi; Kayseri: 2006.
20. Baysan M. Kütahya ve Çevresinde Sağaltma Ocakları ve Yapılan Tedaviler. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2014; Kütahya Özel Sayısı Kasım: 77-84.
21. Karakaş A. Osmanlı Halk Hekimliğinde Ocaklar ve Bunlara Bağlı Uygulamalar. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2015; 12(31): 320-336.
22. Ülger Z. Aydın (Merkez) ve Çevresinde Halk Hekimliği. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi; Aydın: 2012.
23. Uyar A. Halk Hekimliği Kapsamında Yozgat Ocakları. Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi; Yozgat: 2013.
24. Öngel G. Denizli Halk Hekimliğinde Ocaklar. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi; Denizli: 1997.
25. Kurum U. Düziçi'nde Halk Hekimliği. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi; Niğde: 2008.
26. Gökbel A. Gürün'de Ziyaret Yerleri. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2002; 6: 1-15.
27. Hacışeyhoğlu HÜ. Çankırı Tarih ve Halkiyatı, 1932. Ankara: Okuyan Adam Yayınları; Ankara 2002.
28. Yüksel D. Gaziantep ve Çevresinde Doğumla İlgili İnanış ve Uygulamalar. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi; Gaziantep: 2007.
29. Çevik B. Konya'da Halk Hekimliği Uygulamalarının Dünü ve Bugünü. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Bilimi (Folklor) Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi; Sivas: 2008.
30. Değirmencioglu F. Manyas Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünleri. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi; Balıkesir: 2010.
31. Koşay H. Ankara Budun Bilgisi. Ankara Halkevi Dil-Tarih-Edebiyat Şubesi Neşriyatı No:14. Ankara: Ulus Basımevi; 1935.
32. Torun C. Halk hekimliği ve Çankırı'daki Halk Hekimliği ile İlgili İnanış ve Uygulamalar. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi; Ankara: 2002.
33. Gönenç A. Antalya İli Korkuteli İlçesinde Halk İnanışları ve Halk Hekimliği. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi; Konya: 2011.
34. Özaslan A. Halk Hekimliğinde Ocaklık Kurumu ve Araban (Gaziantep) İlçesi Örneğinde Kadın Ocaklılar. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi; Ankara: 2012.
35. Karanfil Güldemir M. Afyon-Bolvadin ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi; İzmir: 2008.
36. Salman M. Halk Hekimliği ve Halk Veterinerliği. Ankara: Ulus Basımevi; 1948.
37. Yaşar H. Balıkesir ve Yöresinde Çocuk Folkloru Ürünleri Üzerine Derlemeler ve İncelemeler. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi; Balıkesir: 2008.
38. Yolcu F. Adana İli Ceyhan İlçesi Halk Kültürü Araştırması. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi; Adana: 2008.
39. Temizsoylu A. Ankara'da Halk Hekimliği. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halkbilimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi; Ankara: 2012.
40. Çatık S. Nazilli Halk İnançları. Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Bilimi (Folklor) Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi; Yozgat: 2013.
41. Albayrak A, Çapcıoğlu İ. Ehl-i Sünnet Geleneğine Bağlı bir Orta Anadolu Köyünde Halk İnançları ve Uygulamaları. Dinî Araştırmalar 2006; 8: 107-132.
42. Öger A. Tarsus ve Çevresinde Sağaltma Ocakları ve Bunlara Bağlı Uygulamalar. Turkish Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 2010; 5(1): 1231-1246.
43. Çıblak N. Çukurova'da Halk Hekimliği ve İlgili Uygulamalarda Eski Türk İnançlarının İzleri. Türk Kültürü 2005; 18 (507-508): 199-214.
44. Özgen ZN. Adana (Merkez) Halk Hekimliği Araştırması. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi; Adana: 2007.
45. Konak A, Aktar O. Medikal Antropoloji Çerçevesinde Tunceli/Ovacık'ta Geleneksel Sağaltma Yöntemleri. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi 2009; 35: 156-187.
46. Şar S. Afyon Yöresi Halk Hekimliğinde Görülen Uygulamalar. IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, IV. Cilt, Gelenek, Görenek ve İnançlar; 1991; Mayıs 6-11; Antalya, Türkiye. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları; 1992.
47. Acıpayamlı O. Türkiye Folklorunda Kuduz Hastalığı. A.Ü. DTCF Antropoloji Dergisi 1967; 4: 89-97.

48. Atasoy AR. Tokat Reşadiye İlçesi Halk Kitabı. Tarih, Coğrafya, Tarım, Eğitim, Sağlık, Köyler ve Yetişen Zatlar. İstanbul: Milli Mecmua Basımevi; 1950.
49. <http://odatv.com/turkiyenin-son-samani-1104131200.html> Erişim tarihi: 06.07.2014